

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและทฤษฎี

แนวความคิดและทฤษฎี

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาคั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้ทฤษฎีการพึ่งพา, วัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม, ลัทธิบริโภคนิยม, วัตถุนิยม, ค่านิยม, ขั้นตอนทางสังคม, การยึดมั่นในศาสนา, พิธีกรรมนิยมและทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการ เพื่อใช้ในการอธิบายสาเหตุของการมีภาวะหนี้สินของข้าราชการครู ซึ่งแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยดังกล่าวจะได้นำมากล่าวต่อไป

ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory)

นักคิดทฤษฎีพึ่งพามีหลายท่าน แต่ผู้ศึกษาจะยกแนวคิดของ กุนเดอร์ แฟรงค์ (Gunder Frank) คอส ซานโตส (Dos Santos) และของ เฟลดาดาโต (Furtado) มากล่าวเท่านั้น

กุนเดอร์ แฟรงค์ (Gunder Frank 1966, 1969 อ้างจาก เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2532 : 81) กล่าวว่า ความด้อยพัฒนา (underdevelopment) ไม่ใช่ภาวะเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศซึ่งสังคมทุกประเทศต้องประสบ ประเทศพัฒนาขณะนั้นไม่เคยตกอยู่ในสภาพความด้อยพัฒนาแบบที่ประเทศที่สามประสบ แต่อาจเป็นไปได้ว่าประเทศพัฒนาในขณะนี้อาจจะอยู่ในสภาพที่ไม่พัฒนา (undevelopment) มาก่อน ความด้อยพัฒนาเป็นผลมาจากความเป็นระบบทุนนิยมโลกของประเทศพัฒนาทำให้เป็นผลสะท้อนจากลักษณะบทบาทโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองภายในประเทศด้วยพัฒนาเองไม่ ทั้งนี้โดยมองว่าในโครงสร้างของระบบทุนนิยมโลกนั้นประกอบด้วยประเทศศูนย์ซึ่งเป็นประเทศตะวันตกทุนนิยมที่พัฒนาแล้วส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งคือประเทศบริวารซึ่งล้วนแต่เป็นประเทศด้อยพัฒนา และในระหว่างองค์ประกอบสองส่วนนี้มีความสัมพันธ์เกิดขึ้นต่อกัน ในลักษณะประเทศบริวารต้องคอยพึ่งพาประเทศศูนย์อยู่ตลอดเวลาถูก

ประเทศศูนย์เอารัดเอาเปรียบ มีการดูดซึมส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากประเทศบริวาร เพื่อไปพัฒนาประเทศของตนและสามารถกำหนดชีวิตความเป็นไปต่าง ๆ ในประเทศบริวาร จนทำให้ประเทศบริวารไม่อาจมีแนวทางพัฒนาประเทศได้อย่างเป็นอิสระและลักษณะดังกล่าวถูกกำหนดให้ดำรงต่อไปด้วยเจตนาของประเทศศูนย์ ตามโครงสร้างของระบบทุนนิยมโลก ซึ่งเป็นสาเหตุของความด้อยพัฒนาเรื้อรังในประเทศบริวาร

คอส ซานโตส (Dossantos, 1976 อ้างจาก อนุสรณ์ ลีมนิติ 2531 : 179-180) เขาพบว่า พัฒนาการแบบทุนนิยมในประเทศโลกที่สามนั้นก่อให้เกิดสภาพการพึ่งพาหรือทุนนิยมพึ่งพาขึ้น และสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดความด้อยพัฒนาขึ้น เขาเห็นว่าปัจจัยภายในเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของการพึ่งพาและความด้อยพัฒนาที่แท้จริง พร้อมกันนี้เขาก็ได้ให้คำจำกัดความของการพึ่งพาว่า "การพึ่งพาเป็นสถานการณ์ที่เศรษฐกิจของกลุ่มประเทศหนึ่งต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการพัฒนาและการขยายตัวของประเทศอื่น ๆ ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างสองประเทศหรือมากกว่า และระหว่างเศรษฐกิจเหล่านี้กับการค้าโลกจะเกิดการพึ่งพากันต่อเมื่อเศรษฐกิจของประเทศบางประเทศสามารถขยายตัวได้ด้วยตัวเอง ขณะที่เศรษฐกิจของประเทศอื่น ๆ ที่อยู่ตำแหน่งที่พึ่งพาสามารถขยายตัวได้เพียงในฐานะเป็นผลสะท้อนจากการขยายตัวของประเทศรอบข้าง ซึ่งอาจมีผลในแง่บวกหรือในแง่ลบต่อการพัฒนาในระยะใกล้ของประเทศเหล่านี้ก็ได้ แต่ทั้งสองกรณี สถานการณ์พื้นฐานของการพึ่งพาเป็นสาเหตุให้ประเทศเหล่านี้ถูกกดขี่และตกอยู่ในสภาพล้าหลัง" (อ้างจาก สมศักดิ์ สามีคศิริธรรม, 2533 : 80) และเขาได้จำแนกรูปแบบการพึ่งพาเท่าที่เขามองมาในประวัติศาสตร์จากอดีตจนถึงปัจจุบันออกเป็น 3 รูปแบบคือ

1. การพึ่งพาในยุควาณิชยกรรม (Colonial Dependence) การพึ่งพาในช่วงนี้มีสภาพการพึ่งพาด้านการส่งสินค้าออก โดยนายทุนด้านการค้าและด้านการเงินจะร่วมมือกับรัฐเจ้าอาณานิคมผูกขาดการค้าระหว่างยุโรปกับอาณานิคมทั้งหลายพร้อมกันนี้ยังมีการผูกขาดที่ดินเหมืองแร่และกำลังคนในอาณานิคมอีกด้วย
2. การพึ่งพาด้านการเงินและอุตสาหกรรม (Financial Industrial Dependence) การพึ่งพาแบบนี้เกิดขึ้นในราวปลายศตวรรษที่ 19 อุตสาหกรรมการผลิตวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์การเกษตรเพื่อการส่งออก ในระยะนี้จะถูกครอบงำโดยนายทุนและการลงทุนจากประเทศศูนย์กลาง และโครงสร้างผลผลิตโดยทั่วไปก็มุ่งตอบสนองการบริโภคในประเทศศูนย์กลางเป็นสำคัญ

3. การพึ่งพาด้านเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม (Technological Industrial Dependence) การพึ่งพาแบบนี้เกิดขึ้นตั้งแต่หลังสงครามโลกเป็นต้นมา ประเทศด้อยพัฒนาจะพึ่งพาบรรษัทข้ามชาติในด้านเทคโนโลยีและการลงทุนด้านอุตสาหกรรม ซึ่งเน้นหนักการผลิตเพื่อตลาดภายในประเทศ

เฟอตาโด (Furtado, 1973, 1976 อ้างจาก อนุสรณ์ ลิมมณี, 2531 : 184) เขาได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งพากับความด้อยพัฒนาในบทความชื่อ The Concept of External Dependence in the Study of underdevelopment โดยเขาเน้นหนักของความสำคัญของการครอบงำทางวัฒนธรรมในแง่ที่เป็นที่มาของการพึ่งพาของประเทศรอบนอกต่อประเทศศูนย์กลาง และการพึ่งพาดังกล่าวจะนำไปสู่ความด้อยพัฒนาอีกทอดหนึ่ง เขาชี้ว่าการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ ซึ่งกำหนดโดยประเทศพัฒนาด้านอุตสาหกรรมตามหลักการได้เปรียบในลักษณะเชิงเปรียบเทียบในลักษณะตายตัว (Statis Comparative advantage) ทำให้บางประเทศดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความก้าวหน้าด้านเทคนิค ขณะที่บางประเทศต้องหันมาดำเนินการทางเศรษฐกิจที่ล้าหลังในด้านเทคนิคหรือกิจกรรมการขุดค้นทรัพยากรต่าง ๆ ที่ไม่อาจสร้างขึ้นมาใหม่ได้ ผลที่ตามมาคือการพัฒนาที่แตกต่างกัน ประเทศในกลุ่มแรกจะเป็นประเทศศูนย์กลาง ส่วนกลุ่มหลังจะเป็นประเทศรอบนอกไป บรรดาประเทศรอบนอกจะถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นประเทศผู้นำเข้าสินค้าสำหรับผู้บริโภคแบบใหม่ ๆ ที่ผลิตขึ้นที่ประเทศศูนย์กลาง โดยอาศัยความก้าวหน้าที่มีอยู่ ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศศูนย์กลางกับประเทศรอบนอก ได้นำไปสู่การครอบงำด้านวัฒนธรรมของฝ่ายแรกไปสู่ฝ่ายหลัง ประเทศรอบนอกจะรับเอาวิถีชีวิตและแบบแผนการบริโภคของประเทศศูนย์กลางเป็นของตน จากทัศนะของเฟอตาโดจะเห็นได้ว่า สภาพการพึ่งพาที่มีมาจากกระบวนการครอบงำทางด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการครอบงำวิถีชีวิตและแบบแผนการบริโภคจะเปิดโอกาสให้ประเทศศูนย์กลางเข้ามาควบคุมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและกำหนดโครงสร้างในการผลิตในประเทศรอบนอก (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2531 : 185)

จากแนวความคิดดังกล่าว วิโรจน์ สารัตนะ (2532 : 37) ได้กล่าวสรุปสั้น ๆ ถึงทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ว่า สภาพการพึ่งพานั้น คือสภาพการณ์ที่เศรษฐกิจของประเทศกลุ่มหนึ่งถูกกำหนดเงื่อนไขโดยพัฒนาการและการขยายตัวของประเทศอีกกลุ่มหนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ประเทศกำลังพัฒนามีลักษณะพึ่งพาในด้าน วัฒนธรรม สังคมและการเมืองต่อประเทศ

ทุนนิยมตะวันตก มิได้มีแนวทางการพัฒนาประเทศเป็นอิสระ มีระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาประเทศ
 ทุนนิยมตะวันตก พร้อมกันนี้ สกัซซันท์ จีราซว็อน (2530 : 321) ได้กล่าวถึง การพึ่งพาทาง
 วัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ ในโลกที่สาม ก็คือ การมีสภาพเป็นเมืองขึ้นหรือกึ่งเมืองขึ้นทาง
 วัฒนธรรม โดยการยอมรับคุณค่าบางส่วนทางวัฒนธรรมของประเทศที่ก้าวหน้ากว่า เข้ามาประเทศ
 ของตน ผลก็คือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม ตลอดจนการบริโภคสินค้าต่าง ๆ ของประเทศใน
 โลกที่สามเปลี่ยนแปลงไปโดยการยอมรับคุณค่า การดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของสังคมที่ก้าว
 หน้ากว่า ทำการบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ ชนิดลอกเลียนแบบพวกเขา สำหรับทฤษฎีพึ่งพา
 เป็นภาพรวมที่เป็นพื้นฐานกว้าง ๆ สำหรับวิภาษนิต ซึ่งภาพรวมเหล่านี้ก็จะมีแนวคิดและตัวแปร
 อื่น ๆ เป็นองค์ประกอบ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

แนวคิดวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม (Consumer Culture)

นับแต่การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมโลกในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา อันเนื่อง
 จากการพัฒนาอุตสาหกรรม ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี และการเพิ่มขึ้นของประชากรก่อ
 ให้เกิดวัฒนธรรมเชิงเศรษฐกิจร่วมกันแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นในเรื่อง "วัตถุ" ค่อนข้างมาก โดยมีผู้กุม
 ผลประโยชน์หรือกำหนดผลประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นบริษัทข้ามชาติ

ประเทศไทยก็ไม่ได้ข้อยกเว้นของการได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมเชิงเศรษฐกิจนี้ และ
 เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม เมื่อกำลังจะก้าวสู่ความเป็นนิคส์
 ความมั่นคงของชีวิตจึงเปลี่ยนมาวัดกันที่ความสามารถในการบริโภค ความสามารถในการสะสม
 นับตั้งแต่ เงิน ทอง บ้าน รถยนต์ เป็นต้น และท่ามกลางความภาคภูมิใจของเหล่าผู้บริหาร
 ประเทศว่า ไทยกำลังจะเป็นนิคส์ - ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ พร้อมกับขยายตัวภาค
 อุตสาหกรรมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ธุรกิจบ้านจัดสรร ที่ดิน หุ่น ฯลฯ เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว
 ในบ้านเราอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ขณะเดียวกัน ชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยมของคนไทยก็เริ่ม
 เปลี่ยนไป ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดูเหมือนสุขสบายขึ้น แต่ต้องกระเสือกกระสนมากขึ้น ทำงานหนักขึ้น
 เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า สิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับชีวิตมีเพียงปัจจัยสี่ คือ
 อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค กำลังถูกแปรเปลี่ยนไปจนเกินสิ่งที่เรียกว่า
 "ความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต" มีการปรุงแต่งเพื่อให้หรูหราและหลากหลายเพื่อให้ "ทันสมัย"

ขณะเดียวกันปัจเจกนิยมเพื่อต่าง ๆ ก็ถูกยึดเหนี่ยวให้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ทุกคนจำเป็นต้องมี (นิตยา นิธิระหงษ์พันธ์, 2533 : 1-4)

รากเหง้าของวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม

สลักชัย ศิวรักษ์ (2533 : 3-9) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมว่า คำนี้แปลมาจาก Consumer Culture ซึ่งเป็นคำใหม่ เป็นแนวความคิดของตะวันตก มีจุดเริ่มต้นที่สำคัญจากจอห์น ล็อก (John Locke) นักปรัชญาการเมืองตะวันตก ประเทศอังกฤษ เมื่อเกือบ 300 ปีมาแล้ว โดยล็อกกล่าวเอาไว้ 3 ประเด็น คือ

1. ชีวิต (Life) ล็อกถือว่าชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่สุด หรืออีกนัยหนึ่งคือ โลกนี้สำคัญที่สุด กล่าวอีกนัยหนึ่งตามที่ท่านอาจารย์พุทธทาสพูดคือ "ตัวกู้อันสำคัญที่สุด" ก่อนสมัยของล็อก ชีวิตไม่ได้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด สำหรับคนถือพุทธ ชีวิตนี้ถ้าไม่ดับก็กลับมาเกิดใหม่ สำหรับคนถือคริสต์ ชีวิตเป็นสิ่งชั่วคราวเพื่อที่จะกลับไปรับใช้พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า หรือเพื่อนชาวมุสลิม ชีวิตที่นรันครคือการอยู่กับพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า

2. เสรีภาพ (Liberty) ล็อกถือว่าเสรีภาพนั้นเป็นของดีของชาวตะวันตก เสรีภาพจะแยกออกเป็นส่วน ๆ เป็นเฉพาะเรื่องไม่ได้มองเป็นองค์รวม และเสรีภาพที่เรีกร้องก็เพื่อตัวเองเป็นส่วนใหญ่

3. ความสุข (Happiness) จากสองประเด็นแรก ล็อกพูดถึงชีวิตและเสรีภาพว่า ชีวิตและเสรีภาพคือ การเรียกร้องเพื่อตนเอง ล็อกยังกล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเรียกร้องหาความสุข ประเด็นนี้ถือเป็นประเด็นหลักของที่มาของ วัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม ล็อกเองก็ไม่สามารถให้คำนิยามของคำว่า "ความสุข" ได้ การแสวงหาความสุขของล็อกจึงเป็นการแสวงหาทรัพย์สินสมบัติแทน ล็อกเขียนไว้ชัดเจน พระเจ้าแผ่นดินของอินเดียนแดงเป็นคนที่โง่เขลาบัดชบ เพราะมีผ้าเตี๋ยผืนเตี๋ย มีขนนกปักไว้เป็นมงกุฎ ไม่ได้เรียกร้องหาทรัพย์สินสมบัติเป็นของตัวเอง หลังจากล็อกเขียนไว้ไม่นานก็เป็นเหตุให้คนอังกฤษก็เข้าไปแย่งดินแดนของคนอินเดียนแดง แล้วคนชาติอื่นก็ตามไป เป็นเหตุให้คนอินเดียนแดงต้องสูญเสียพื้นที่เกือบทั้งหมด ความคิดของล็อกจึงเป็นปรมฐานของลัทธิจักรวรรดินิยมด้วย

ในสังคมที่อ้างตัวว่าเป็นประชาธิปไตย หรือในวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมจะต้องยึดถือทั้ง 3 ประเด็นเป็นสัจจะ และคนไทยก็นับถือความคิดของตะวันตกมาตลอด คำว่า "วัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม" ยังเชื่อมโยงเข้ากับคำว่า "พัฒนา" ด้วย เหตุที่คำว่าพัฒนาแปลว่าของใหม่ ก้าวหน้า เจริญ เป็นเหตุให้เราคลังวิทยาศาสตร์ คลังเทคโนโลยีและคนที่มือนักพิชิตมหาศาลก็คือ เซอร์ไอแซค นิวตัน เจ้าของความคิดที่ว่า ทุกสิ่งจะต้องพิสูจน์ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องเอามาเป็นเครื่องทดลอง - เป็นเทคโนโลยี

สิ่งที่เราศึกษาจากตะวันตกจึงเป็นเพียงเรื่องความสำเร็จ ซึ่งเป็นสิ่งที่วัดได้จากภายนอก เพราะไม่สามารถนิยามคำว่า "ความสุข" ได้และมาเชื่อมโยงกับประเด็นของลัทธิที่ว่า การแสวงหาความสุขคือการแสวงหาทรัพย์สินสมบัติ อันนี้เป็นบริบทสำคัญที่เราได้จากตะวันตก เมื่อรับมาแล้วก็เชื่อ ฝรั่งบอกว่าเป็นแหล่งความเป็นมาทางวัฒนธรรม ต้องเป็นวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม ก็คือ คุณต้องบริโภคนิยมมากขึ้น มีการสะสมให้มากขึ้นเกินความต้องการ สิ่งนี้คือบริบทของตะวันตก ซึ่งเป็นจุดวิบัติของสังคมไทย

สังคมไทยดำรงอยู่โดยมีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ศาสนาพุทธถือว่า ตัวเลวร้ายที่สุด คือ อุกุศล อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง วัฒนธรรมตะวันตกจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง แนวความคิดตะวันตกจะเริ่มที่ความโลภ จนกระทั่งเกาะอังกฤษ ซึ่งมีพื้นที่ไม่ใหญ่โต สามารถมีจักรวรรดิพระอาทิตย์ไม่ตกดิน จนกล่าวว่า คนอังกฤษยิ่งใหญ่ที่สุด ถ้าถือว่าตัวเองยิ่งใหญ่ที่สุด คนอื่นก็ต้องด้อยหมด ก่อให้เกิดการตกวัฒนธรรมชนบ้าน พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย คุณผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ คุณผู้ที่ต่อสู้รักษาราชธรรมชาติและเมื่อรับเอาความคิดแบบตะวันตก อย่างนี้เข้ามาก็เท่ากับรับเอาตัว โลกะจริต โมหะจริต โทสะจริต เป็นเจ้าเรือน จุดวิบัติของสังคมไทยจึงเริ่มจากการที่เรารับเอาความคิดของลัทธิเข้ามาเป็นสัจจะใหม่ ให้รวยมากขึ้น เพื่อให้มีอำนาจมากขึ้น เพราะตัวโมหะจริตที่ไม่รู้ว่าเราต้องการอะไร อะไรเป็นความสุข ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะระบบความคิดตะวันตกไม่สามารถหาบทพิสูจน์ หรือบทสรุปได้ในเรื่องความสุข หรือความดี

วัฒนธรรมแบบบริโกล จักรวรรดินิยมแบบใหม่

แม้ว่าจุดเริ่มของวัฒนธรรมบริโกลจะมีจุดเริ่มจากประเทศอังกฤษโดยลอร์ด ปัจจุบันกลับมืออเมริกาเป็นผู้นำ ซึ่งรูปแบบและวิธีการก็แตกต่างกันด้วย วัฒนธรรมแบบบริโกลที่เริ่มในอังกฤษครั้งแรก ขยายไปในรูปของจักรวรรดินิยม ซึ่งอังกฤษเชื่อว่าจะปกครองอยู่ตลอดไป เพราะฉะนั้นเมื่ออังกฤษตัดไม้ที่อินเดียหรือพม่าแล้วก็ปลูกทดแทน เพราะอังกฤษคิดว่าทุกอย่างจะต้องสัมพันธ์กัน ถ้าจะอยู่ตลอดไป พร้อมกันนี้ระบบจักรวรรดินิยมไม่ได้มุ่งที่ตัวโลกะจริตเพียงตัวเดียว หากแต่ขั้นขึ้นปกครองจะต้องรู้สึกรับผิดชอบต่อผู้ที่ตนเองปกครองด้วย พอมาถึงยุคของอเมริกา ซึ่งได้ชื่อว่าต่อต้านระบบจักรวรรดินิยม อเมริกากลับสร้างระบบจักรวรรดินิยมแบบใหม่ขึ้น ซึ่งอันตรายที่สุด เพราะเป็นระบบที่ "ฉันไม่รับผิดชอบต่อคนอื่น ฉันรับผิดชอบต่ออย่างเดียวคือ เงิน" สมัยที่อังกฤษปกครองอินเดีย อังกฤษจะต้องขึ้นอยู่กับราชินีอังกฤษขึ้นอยู่กับกระทรวงอินเดียที่อังกฤษ เมื่อญี่ปุ่นมาตีเอเซียอาคเนย์ยังต้องขึ้นตรงต่อพระจักรพรรดิ แต่เดิวนั้นอังกฤษไม่ต้องปกครองอินเดีย ญี่ปุ่นไม่ต้องมาตีเอเซียอาคเนย์แล้ว แต่ทั้งอังกฤษและญี่ปุ่นเข้ามาเป็นนายแบบในรูปแบบของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งรับผิดชอบและเกี่ยวข้องเพียงอย่างเดียว คือ ผลกำไร หรือ โลกะจริต ปัจจุบันบริษัทของอังกฤษ อเมริกา และญี่ปุ่น เมื่อตัดไม้ในประเทศโลกที่สามก็ไม่จำเป็นต้องปลูกใหม่ มุ่งหวังเพียงอย่างเดียวคือผลได้ จุดวิบัติคือเมื่อโลกะจริตเจ้าเรือนเข้า ก็สามารถทำทุกสิ่งได้โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และมองไม่เห็นถึงสิ่งที่กระทำว่าจะทำลายมนุษย์ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพียงไร

สิ่งที่น่าวิตกขึ้นเมื่อระบบบริโกลนิยมมาถึงอเมริกาคือ ระบบจักรวรรดินิยมเดิมไป แต่ไม่ได้แพร่ไปถึงคนระดับล่าง คนที่ต้องการความมั่งคั่งมีเพียงคนชั้นสูงและชั้นกลางบางประเภทเท่านั้น แต่เมื่อมาถึงอเมริกาซึ่งระบบทุนนิยมขยายตัว อันเป็นปัจจัยหลักของลัทธิบริโกลนิยม สิ่งท้อเมริกาคิด ไม่มีใครคิดได้ เพราะอเมริกาสามารถสร้างความต้องการให้เกิดขึ้นได้ เมื่ออเมริกาเริ่มสร้างความต้องการขึ้น ปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับชีวิตก็เปลี่ยนไป อาหารที่ใช้กินเพื่ออยู่ ก็เปลี่ยนเป็นการกินเพื่อความดีดจริตต่าง ๆ นับตั้งแต่การดื่มความสุขจากน้ำอัดลม จนถึงฟาส์ฟุสอาหารเกือบทุกชนิด เช่น เคนดิกกี ดันกันโด้นัท ฯลฯ ล้วนต้องมาจากอเมริกาทั้งสิ้น เครื่องนุ่งห่มจากที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มกันร้อนกันหนาว กันฮุง ก็มาเป็นเครื่องแสดงความหรูหรา ต้องออกแบบโดยบุคคลที่มีชื่อเสียง เรา รู้สึกภูมิใจกับการสามารถส่งเครื่องนุ่งห่มออกไปขายต่างประเทศ แข่ง

ชั้นกับเกาหลีใต้ ได้เห็นได้ แต่หารู้ไม่ว่าผลผลิตนั้นได้มาจากแรงงานเด็กที่เดือนร้อน คนจำนวนน้อยเท่านั้นที่ได้ประโยชน์ ที่อยู่อาศัย ทาวน์เฮาส์ คอนโดมีเนียมหรูหรา ฯลฯ ทำให้คนหลงว่าเป็นสิ่งจำเป็นต้องมี แม้กระทั่งรถก็กลายเป็นความมั่นคงในชีวิต ที่อยู่อาศัย ถือเป็นอิสรฐานไปแล้ว

ฮาร์กษาโรค ก็ถูกกำหนดโดยบริษัทข้ามชาติ ทุกอย่างเป็นไปเพื่อความโลภทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้การคิดทุกอย่างก็จะคิดเป็นเสี่ยง และทุกอย่างจะเป็นเรื่องของเงินทั้งสิ้น การปลูกข้าวที่ต้องปลูกถึงสองครั้งเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้นโดยไม่คำนึงว่าปุ๋ยเป็นตัวทำลาย ดิน น้ำ พืช สัตว์ และอันตรายที่สุดก็คือทำอันตรายตัวเอง ธนาคาร ห้างร้าน บริษัท ถ้าได้กำไรน้อยกว่าปีที่แล้วก็จะอยู่ไม่ได้โดยลืมไปว่ายิ่งได้กำไรมากเท่าไรคนอื่นก็จะอยู่ไม่ได้ ยิ่งปลูกยิ่งใหญ่เพียงใดธรรมชาติก็จะถูกทำลายมากขึ้นเท่านั้น เหล่านี้เป็นตัวอย่างของการคิดแบบเสี่ยง ๆ การคิดแบบเสี่ยง ๆ ก่อให้เกิดการแปลกแยกตัวเอง (Alienation) จากวัฒนธรรมพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายของเรา สถาบันที่เป็นตัวส่งเสริมให้เรามีระบบคิดแบบนี้ ก็มีตั้งแต่ สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย โรงเรียน ราชการ บริษัทการค้าต่าง ๆ และตัวที่ร้ายแรงที่สุดตัวล่าสุด คือ สื่อสารมวลชนเพราะอยู่ได้ด้วยระบบการค้าเสรี การโฆษณาต่าง ๆ ล้วนถูกวางแผนเป็นขั้นเป็นตอน ทั้งหมดนี้เพราะมีตัวโลภจะจริตทั้งสิ้น

ลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism)

ลัทธิบริโภคนิยม ในความหมายแรกเป็นการเคลื่อนไหวให้ผู้ซื้อตระหนักในสินค้าและบริการ เพื่อปกป้องผู้บริโภคจากความไม่ปลอดภัยและผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพต่ำ, การโฆษณาที่หลอกลวง ลัทธิบริโภคนิยมได้หมายรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำโดยตัวผู้บริโภคเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับตัวสินค้าให้เพียงพอ เพื่อพิจารณาตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการ โดยพื้นฐานแล้วผู้บริโภคจะต้องมีสิทธิดังต่อไปนี้

1. สิทธิด้านคุณภาพของสินค้า ผู้ผลิตรับประกันโดยเขียนข้อความเป็นสัญญา
2. สิทธิของความปลอดภัยในตัวสินค้า สิทธิอันนี้ควบคุมโดยองค์กรของรัฐ
3. สิทธิในการเลือก อันเนื่องจากการแข่งขันอย่างเสรี

4. ลัทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสาร ลัทธิอันนี้ได้รับจากการโฆษณาของผู้ผลิตหรือผู้ขาย (Work Book, 1990 : 1017-1018) ในอีกความหมายหนึ่ง วิทยากร เชียงกุล (2532 : 37) ได้ให้ความหมายของลัทธิบริโภคนิยมว่า เป็นแรงผลักดันจากผู้บริโภคในระบบเศรษฐกิจที่ต้องการให้มีการผลิตสินค้าบริโภคเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณ ชนิด และคุณภาพ เพื่อสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้น เป็นลักษณะของสังคมแบบทุนนิยมที่เอกชนต้องการขายให้ได้มาก จึงพยายามผลิตสินค้าพยายามจูงใจให้คนบริโภคมามาก ๆ ลัทธินี้ได้รับการวิจารณ์ว่า เป็นการบริโภคทางวัตถุเกินไป จนไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่แก่งแย่งแข่งขันเอาตัวเอาเปรียบกันมากเกินไป

ขวัญทรง อดิโพธิ์ (2533 : 21-22) ได้กล่าวไว้ว่า ลัทธิบริโภคนิยมคือการทำให้ฝูงชนในสังคมเป็นคนมุ่งบริโภค เป็นเหตุให้คนหาบกระด้าง รู้จักและนิยมแต่วัตถุ มุ่งแต่หาของมาขาย หาเงินมาซื้อ จนละเลยหลงลืม ไม่รู้จัก ไม่สนใจ ไม่ระวังรักษา ความละเอียดอ่อนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในสังคมที่มุ่งบริโภคจะเต็มไปด้วยการมุ่งความเจริญ คือความมั่งคั่งทางวัตถุ และตัวเลขแห่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เกิดการกระทำทุกอย่างมุ่งเพื่อการขายได้ เสพได้แต่เพียงอย่างเดียว ไม่สนใจหรือเอาใจใส่ได้ยากในเรื่องสิ่งแวดล้อม

"บริโภคนิยม" (Consumerism) มีประเด็นที่ควรพูดถึงคือ

1. รูปแบบการผลิตของสังคมมีลักษณะคือ คนจะถูกแบ่งงานกันทำตามขั้นตอนการผลิต การผลิตเพื่อใช้เองหรือผลิตด้วยมือจนสำเร็จนั้นไม่มี ผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการมีจำนวนไม่กี่คน คนส่วนใหญ่รับจ้างทำงานกินเงินเดือนเพื่อเอาเงินมาใช้สอยต่าง ๆ ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่ทุกคนเป็นเจ้าของกิจการทำกันเอง เช่น เกษตรกรปลูกพืชผัก ชาวนาปลูกข้าว แล้วนำเอาผลผลิตที่ได้หลากหลายมาขายกัน สินค้าปัจจุบันก็หลากหลายเช่นกัน ต่างกันที่ผ่านระบบอุตสาหกรรมที่มีการแบ่งงานกันทำ

ในลัทธิบริโภคนิยมสิ่งต่าง ๆ ถูกนำมาทำให้ขายได้ ซื้อได้ เช่น ธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี หรือเชื้อชาติ ซึ่งเป็นสัญชาตญาณของคน ก็ถูกนำมาเป็นพาณิชย์และบริโภคได้เต็มรูปแบบในสมัยนี้ ไม่ว่าจะเด็กผู้หญิงหรือเด็กผู้ชาย

2. ทางด้านสังคม สังคมจะแบ่งคนให้ทำงานเป็นอย่างไร และมัดให้คนเป็นเพียงผู้ซื้ออย่างเดียว ฟังพาอะไรไม่ได้ ล้มล้างให้กลุ่มคนเหลือแต่เป็นเพียงมนุษย์ส่วนตัว

จากประเด็นแรก เมื่อประสมประสานกับประเด็นที่สอง คนแต่ละคนในสนามของบริโภคนิยม จะมีค่าหรือราคา มูลค่าแลกเปลี่ยนเท่ากับว่าคุณผลิตหรือทำอะไรได้ในเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น ความสัมพันธ์ในเชิงอื่น ๆ ไม่มี การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมใหญ่ ๆ นั้นไม่เป็นที่ต้องการ ต้องการเป็นเพียงสังคมเล็ก ๆ เพราะเป็นหน่วยบริโภคได้ดี ครอบครัวที่เคยเป็นหน่วยการผลิต ปัจจุบันเป็นเพียงหน่วยบริโภคเท่านั้น

เมื่อบริโภคนิยมเข้ามา ความผูกพัน มัดกัน และกันได้ของคนทั้งในแง่ของจิตใจ หน้าที่ อารมณ์ ประโยชน์ และกลไก จะถูกแยกออกหมด กลายเป็นมนุษย์ส่วนตัวหมด จะเห็นได้จากรถยนต์ต้องติดกระจกดำ แวนดำ ทีวีเล็กที่ดูได้เฉพาะคนเดียว เป็นต้นิยม

สังคมแบบนี้คนจึงยากที่จะเติบโตมาด้วยกัน แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

3. เมื่อมุ่งบริโภค นิยมบริโภคหรือค้าบริโภค ก็ให้เห็นทุกอย่างเป็นเรื่องต้องใช้จ่ายเงิน เห็นทุกอย่างเป็นเรื่องซื้อได้ ขายได้ หยิบมาทำได้หมด ผนวกกับการโฆษณากระตุ้นการบริโภคทำให้ห่างจากคน จากธรรมชาติ ไม่เห็นในความทุกข์ของผู้อื่น

สิ่งที่จะมาพร้อมกับบริโภคนิยมยังมีผลกระทบต่อสังคมด้านอื่น ๆ คือ ทำให้สังคมเป็น :

- (1) เป็นสังคมแบ่งงาน ซึ่งกล่าวมาแล้ว
- (2) เป็นสังคมอุตสาหกรรม หมายถึงการผลิตที่ใช้พลังงานมาก ซึ่งแน่นอนว่าไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมได้ ปล่อยของเสียมาก ใช้วัตถุดิบมาก เป็นต้น
- (3) สังคมขว้างทิ้ง เกิดจากเมื่อผลิตมาก บริโภคมาก ก็ทิ้งมาก
- (4) สังคมฝูง มีการแบ่งเมืองทำงานตรงกลาง และอยู่อาศัยไกลออกไป ไม่มีการเดินทางไป-กลับ จากที่ทำงานในเวลาเดียวกันเป็นฝูง
- (5) สังคมแข่งขัน มีการแข่งขันทำงาน รับมารับไป
- (6) สังคมไฮเทค มีการพึ่งเทคโนโลยี

คนในบ้านเรานอกจากกำลังถูกทำให้เป็นมนุษย์บริโภค และต้องการความเป็นส่วน
ตัวมากขึ้น ซึ่งถูกต้อนให้มาเป็นผู้ซื้อหา คนชั้นล่างกำลังถูกผลักเข้าไปในตึกสูงที่มีมาตรฐานน้อยเป็น
ฝูงที่กำลังโฆษณากันคึกคัก

แนวคิดเกี่ยวกับวัตถุนิยม (Materialism)

บาร์นฮาร์ท (Barnhart, 1979 : 1281) ได้ให้คำจำกัดความว่า คือ 1. ความเชื่อ
ในการกระทำ, ความคิดและความรู้สึกที่ถูกสร้างขึ้นจากวัตถุสิ่งของและไม่ใช้จากอคติ และ 2.
คือความโน้มเอียงไปทางสิ่งของมากกว่าจิตใจ

โบกัสต้า (Borgatta, 1992 : 1216) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการให้ความสำคัญ
ค้ำกับวัตถุมากกว่าความคิด (Ideas) จิตใจ (Mind) ค่านิยม (Values) จิตวิญญาณ (Spirit)
และสิ่งที่เป็นนามธรรมทั้งหลาย การมองภาพทางปรัชญาจะให้ความสำคัญตรงเงื่อนไขของวัตถุและ
ความจำเป็นต่อร่างกาย

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2533 : 128-129) ได้กล่าวถึง มุมมองตามแนวคิดวัตถุนิยม
ซึ่งแนวคิดนี้มีทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทัศนคติต่อธรรมชาติ นักวัตถุนิยมสนับสนุนให้นำธรรมชาติบรรดามีมาใช้ให้เป็นประโยชน์
ต่อมนุษย์ เพื่อให้เกิดความสุข ความสะดวกสบาย ให้มากที่สุด คิดถึงธรรมชาติทำนองว่ามันเป็น
วัตถุ มีอยู่เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ มันไม่มีความรู้สึก ไม่รู้สึกเจ็บปวด โศกเศร้าเมื่อถูกโค่น ถูกทำ
ลาย ไม่ใช้ประโยชน์เสียอีกที่เป็นความโง่

ทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนา ต้องเร่งให้เกิดขึ้น เร่งอัตราความเร็ว มุ่งให้เกิด
ความเจริญทางวัตถุเป็นสำคัญ เกิดถนน อาคาร สะพาน รถยนต์ เครื่องจักร เครื่องผ่อนแรง ..
ที่จะอำนาศความสะดวกแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ คุณภาพชีวิตวัดกันด้วยวัตถุ การอยู่กับที่คือ
ความไม่พัฒนา

ทัศนคติต่ออาชีพ ต้องทำให้ใหญ่โตขึ้นอย่างไม่มีขอบเขต ต้องประกอบการให้ครบวงจร ต้องเพิ่มรายได้อย่างไม่หยุดยั้ง ต้องทำงานแข่งกับเวลา แข่งกับหน่วยงานอื่น ต้องเอาชนะหน่วยงานอื่นหรืออาชีพอื่น ทุกคนในหน่วยงานต้องทุ่มเท ต้องถวายชีวิตเหมือนกับว่าตัวเองไม่มีชีวิต เป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่ง แม้จะฝ่าฝืนกติกาไปบ้างก็ตาม

ทัศนคติเพื่อนมนุษย์ คนอื่นนอกจากตัวเอง คือ วัตถุหรือเป็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นคู่แข่งที่ต้องคับเขี้ยว ในโลกไม่มีเพื่อนแท้หรือเพื่อนตาย มีแต่เพื่อนหาประโยชน์ เขาหาจากเรา เราหาจากเขา เราต้องเอาชนะเขา เราต้องได้เปรียบเขา เราต้องได้คะแนนนำเขาในการเรียน เราช่วยเขาหรือเขาช่วยเราก็กลิ้งแต่เพื่อประโยชน์ตอบแทน การช่วยเหลือด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่มี

ทัศนคติต่อครอบครัว เป็นรองจากงาน งานเป็นอันดับหนึ่ง งานอยู่ครอบครัวจึงอยู่ งานเจริญครอบครัวจึงเจริญ ความสุขในชีวิตไม่สำคัญเท่าความสำเร็จของงาน

คติชีวิตของนักวัตถุนิยม เงินคือพระเจ้า คุณค่าของคนอยู่ที่เงินที่เขามี มีเงินมากมีค่ามาก ไม่มีเงินไม่ใช่คน (ไม่ควรคบหรือสัมผัสด้วย ควรหลีกเลี่ยง) เวลาเป็นของมีค่า ค่าของเวลาวัดด้วยเงิน เงินมีเท่าไรก็ไม่รู้จักพอ

วัตถุนิยมเป็นคตินิยมนำในสังคมทุนนิยม

ค่านิยม (Value)

ความหมาย

เฟเธอร์ (Feather, 1975 : 4-5) กล่าวว่า ค่านิยมเป็นความเชื่อที่มีลักษณะยั่งยืน เป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติ หรือเป้าหมายในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่ตนเองและสังคมเห็นดี เห็นชอบ และสมควรจะยึดถือปฏิบัติ

ครุฑฟิลด์ (Crutebfield, 1966 : 102) ให้ความหมายค่านิยมคือ สิ่งที่คุณค่าหรือสมาชิกในสังคมยึดถือและยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีความสำคัญสำหรับตนเองและบุคคลจะยอมรับเอาเป็นเป้าหมาย มาตรฐานและอุดมคติในชีวิตของตน ค่านิยมยังสามารถเปลี่ยนจุดหมายในชีวิตของบุคคลได้ด้วย เพราะค่านิยมเป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ดี ที่ชอบ สิ่งที่ไม่ดี หรือไม่ชอบ

พินีส หันนาคินท์ (2520 : 15) ค่านิยม หมายถึงการยอมรับนับถือและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าที่คนหรือกลุ่มคนมีอยู่ต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นวัตถุมนุษย์ สิ่งมีชีวิตและอื่น ๆ รวมทั้งการกระทำในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรมและสุนทรียภาพ ทั้งนี้โดยได้รับการประเมินจากทัศนคติต่าง ๆ โดยถี่ถ้วนและรอบคอบแล้ว

พัทธา สาธุ (2516 : 51-52) ค่านิยม หมายถึงสิ่งที่ยึดถือประจำใจ ช่วยตัดสินใจในการเลือก มนุษย์ต้องอาศัยคุณค่าประจำตัวเป็นเครื่องกำหนด แม้แต่สิ่งที่เคยทำจนเคยชินเป็นนิสัย

สาโรจน์ บัวศรี (2526 : 13) ค่านิยม หมายถึง สภาพ (หรือการกระทำ) บางประการที่เราเชื่อว่าควรยึดถือ ยึดมั่น เพื่อจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของสังคมหรือตัวเราเอง

สุณิตรา สุภาพ (2526 : 1) ค่านิยม คือ สิ่งในกลุ่มสังคมกลุ่มหนึ่ง ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำ น่ากระทำ น่ายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้อง

ราชบัณฑิตยสถาน (2532 : 412) ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่ถูกคณาจารย์ยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจและกำหนดการกระทำของตนเอง

ประเภทของค่านิยม

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2526 : 99) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. จริยธรรม (Ethic Value) ได้แก่ คำสอนทางศาสนาและหลักธรรมทางศาสนา
2. สุนทรียภาพ (Esthetic Value) ได้แก่ ความงามทางศิลปะและความไพเราะทางดนตรี
3. สังคมการเมือง (Social Political Value) ได้แก่ ความเชื่อทางการเมือง

ฟีนิกซ์ (Phenix, 1958 : 549-551) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ชนิด คือ

1. ค่านิยมทางวัตถุ เป็นค่านิยมที่ช่วยให้ชีวิต ร่างกาย ของคนเราสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ อันได้แก่ ปัจจัยสี่นั่นเอง
2. ค่านิยมทางสังคม เป็นค่านิยมที่ช่วยให้เราเกิดความรัก ความเข้าใจและความต้องการทางอารมณ์ของบุคคล
3. ค่านิยมทางความจริง เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความจริง ซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ต้องการความรู้ นักปราชญ์และนักวิทยาศาสตร์พยายามค้นหากฎแห่งธรรมชาติ
4. ค่านิยมทางจริยธรรม เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรับผิดชอบชีวิต ความยุติธรรม และความซื่อสัตย์
5. ค่านิยมทางสุนทรียภาพ เป็นความซาบซึ้งในความดีและความงามของสิ่งต่าง ๆ
6. ค่านิยมทางศาสนา เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความปรารถนาความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งการบูชาและความศรัทธาในทางศาสนาด้วย

ความสำคัญของค่านิยม

ลิตดา เสนาวงษ์ (2532 : 77) ได้กล่าวถึงความสำคัญของค่านิยมไว้ดังนี้

1. ค่านิยมเป็นมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลาย คือ เป็นตัวกำหนดการแสดงออกว่าควรกระทำสิ่งใดและช่วยทำหน้าที่ประเมินการปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งของตัวเองและผู้อื่น
2. ค่านิยม เป็นแบบแผนการตัดสินใจและแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ในบางกรณีบุคคลต้องเผชิญกับสถานการณ์บางอย่างที่ต้องขัดแย้งทำให้เลือกทางใดทางหนึ่ง เช่น ความสุจริตแต่ฮากจน หรือ ทุจริตแต่ร่ำรวย
3. ค่านิยม เป็นแรงจูงใจหรือผลักดันของบุคคล เช่น ค่านิยมเรื่องอายุยืนกับสุขภาพดี ก็จะมีแรงผลักดันให้ฮากออกกำลังกาย มีความรอบคอบในการบริโภค

ค่านิยมของคนไทย

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู (2520 : 5-6) ได้กล่าวถึงค่านิยมของคนไทยโดยทั่วไปมีดังนี้

1. นับถือศาสนาพุทธ คนไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะในชนบทจะมีความศรัทธาเชื่อมั่นในศาสนาทั้งในคำพูดและการปฏิบัติ วัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวและทำรวมกิจกรรมต่าง ๆ มีความซื่อสัตย์ ยึดความกตัญญูกตเวทิต์ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักให้อภัยซึ่งมีอิทธิพลมาจากศาสนา

2. เงิน เงินเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ปัจจุบันถือว่า เกียรติสำคัญกว่าเงิน แต่ปัจจุบันก็ถือว่า เงินและวัตถุเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้ได้มาซึ่งอำนาจตำแหน่ง ความมีหน้ามีตา ความเคารพ จึงทำให้คนชั้นกลาง คนจนพยายามดิ้นรนให้ได้แม้จะเป็นวิธีการที่ไม่เหมาะสมก็ตาม

3. ยกย่องอำนาจ อำนาจขึ้นอยู่กับชั้นหรือตำแหน่ง ยิ่งตำแหน่งสูงก็ยิ่งมีอำนาจ และอำนาจสามารถดลบันดาลให้มีทรัพย์สิน บริวาร ตำแหน่งและความเกรงใจ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นในหมู่ข้าราชการเท่านั้นแม้ในหมู่พ่อค้าคหบดีก็มี

การเป็นเจ้านายคนปรากฏในรูปศรัทธาบรรดาศักดิ์ แต่ปัจจุบันเลิกไปแล้ว จึงออกมาในรูปของข้าราชการ โดยเฉพาะที่มีตำแหน่ง สูง ๆ ไปไหนมีบริวารตามไปด้วย บรรดาลูกน้องหรือคนสนิทก็ถือว่าตนสำคัญไปด้วย ข้าราชการหรือคนภายนอกก็เกรงกลัว จะทำอะไรก็ผ่านคนใกล้ชิดเจ้านาย บางคนทำตัวเป็นนายมากกว่านายของตัวเอง

ผู้มีตำแหน่งสูงหรือผู้มีอายุมาก หรือมีประสบการณ์ความรู้มากและมักเป็นผู้ได้รับเกียรติ ได้รับการยกย่องในสังคม

4. รักความสนุกสนาน ทำตนตามสบายไม่เคร่งครัดกับระเบียบแบบแผนหรือพิธีรีตอง ไม่จริงจังกับชีวิต เวลาเกิดเรื่องอะไรมักลืมนำ

5. ความมีใจนักเลง เป็นคนใจคอกว้างขวางรักเพื่อนฝูงพวกพ้อง เป็นคนกล้า

6. เชื่อถือโชคกลาง เชื่อผีสังเทวดา เครื่องรางของขลัง ฯลฯ ไม่เชื่อตัวเอง แต่หาสิ่งอันยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อความสบายใจ หรือเพราะความกลัวในสิ่งลึกลับ การทำพิธีเกี่ยวกับความเชื่อถือโชคกลางทำได้ตั้งแต่เกิดจนตาย

7. ชอบงานพิธี เป็นการทำเพื่อเกียรติ ต้องการตำแหน่ง ในการยกย่องในสังคม หรือการกระทำพิธีใหญ่โต บางครั้งก็มีภารกิจที่หมิ่นหมิ่น

ค่านิยมในชนบท

สุภัตตรา สุภาพ (2534 : 24-26) ได้กล่าวไว้มีดังนี้

1. ยอมรับบุญกรรมไม่โต้แย้ง	2. ชื่นชอบกับธรรมชาติ
3. เชื่อถือโชคกลาง	4. ชอบเสียงโชค
5. นิยมเครื่องประดับ	6. นิยมคุณความดี
7. นิยมพิธีการและการทำบุญเกินกำลัง	8. ทำงานเป็นเล่น ทำเล่นเป็นงาน
9. พึ่งพาอาศัยกัน	10. รักญาติพี่น้อง
11. หวังความสุขชั่วหน้า	

ค่านิยมในเมือง

สุภัตตรา สุภาพ (2534 : 26-28) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. แข่งขันมาก	2. นิยมตะวันตก
3. ชอบจัดงานพิธี	4. ฝึมเพื่อสรรหรรษา
5. นิยมวัตถุ	6. ยกย่องผู้มีอำนาจมีตำแหน่ง
7. ไม่รักของส่วนรวม	8. ไม่ชอบเห็นใครเหนือกว่า

ค่านิยมที่ควรแก้ไข

สุภัตตรา สุภาพ (2534 : 14-21) ได้กล่าวไว้มีดังนี้

1. ความเห็นแก่เงิน	2. นิยมวัตถุสิ่งของ
3. นิยมของใช้จากต่างประเทศ	4. รักความสนุกสนาน
5. ชอบความสบาย	6. ชอบงานพิธี
7. เชื่อถือโชคกลางชอบการเสี่ยงโชค	8. ชอบความฟุ่มเฟือย
9. ชอบโฆษณา	10. กินพร้าเพรื่อ

ปรีชา เศรษฐ์ (2523 : 101-103) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. สิ่งเสียดัดต่าง ๆ เช่น เหล้า บุหรี่
2. การบริโภค ทุกวันนั้นคนอยู่เพื่อกิน การที่ไม่มีจะกินจำต้องไปกู้หนี้ยืมสินมากิน
3. การพักผ่อน เช่น พักผ่อนด้วยการดื่มเหล้า เที่ยวกลางคืน ทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง
4. การพนัน เช่น ม้า มวย หวย บิลเลียด โก่ขัน
5. การแต่งกาย ปัจจุบันตกเป็นทาสของแฟชั่น
6. เพศสัมพันธ์ มีเพศสัมพันธ์ออกนอกกลุ่มนอกทาง เช่น ครู-ศิษย์ นิสิตนักศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับชั้นชนทางสังคม (Social Class)

ชั้นชนทางสังคม (Social Class) หมายถึง ช่วงชั้นหนึ่งในสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มของครอบครัวที่มีอยู่ในระดับเสมอกัน บุคคลทั้งหมดที่อยู่ในสังคมระดับเดียวกัน ทั้งในด้านเกียรติภูมิ ความนิยมนับถือ และที่มองตนเองว่ามีฐานะเท่าเทียมกัน ในทางสังคมวิทยาอาจพิจารณาได้ว่า เป็นชั้นชนทางสังคมหนึ่งที่เราเห็นได้ชัด สิ่งที่กำหนดหรือแสดงเอกลักษณ์ของฐานะชั้นชนทางสังคมของบุคคลหนึ่งประกอบด้วยภูมิหลัง ความสัมพันธ์ทางครอบครัว การคบเพื่อน ทำที่ทาง ศิลปกรรม ระดับการศึกษา ความสำเร็จทางอาชีพ รสนิยมในการบริโภค ทรัพย์สินในครอบครอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532 : 37)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2532 : 240) ได้กล่าวถึงชนชั้นทางสังคมว่า เป็นระบบการจัดช่วงชั้นของบุคคลระบบหนึ่งในสามระบบ ที่มนุษย์ยึดถือกันมา ระบบชนชั้นเป็นระบบการจัดช่วงชั้นที่ใช้กันในสังคมสมัยใหม่ ระบบนี้อาศัยสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลเป็นหลัก ในการจัดสรรคนเข้าชั้นชั้นต่าง ๆ ทำให้คนชั้นสูงมีฐานะทางสังคม เช่น การศึกษา เกียรติยศ ชื่อเสียง เกียรติคุณ สูงกว่าคนอื่นและมีฐานะทางเศรษฐกิจ เช่น มีอาชีพ มีรายได้ มีทักษะประเภทหายากในสังคมสูงกว่าชั้นอื่นด้วย ในทำนองเดียวกันชนชั้นกลางก็จะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าชั้นล่างหากจนด้วย การจัดช่วงชั้นของบุคคลเป็นไปตามธรรมชาติ คนที่มีฐานะเหมือนกันเท่าเทียมกันหรือคล้ายกันจะมีแนวโน้มมาอยู่ในหมู่เป็นพวกเดียวกัน

โอกาสชีวิตและแบบของชนชั้นต่าง ๆ

โอกาสชีวิตและแบบชีวิต (Life chance & Life Style) แมก เวเบอร์ (Max Weber) อ้างจาก สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532 : 243-244) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า โอกาสชีวิต (Life chance) หมายถึง ความสามารถของคนที่จะได้มาซึ่งสิ่งหาขาดทั้งปวง (Scarce Resources) ในสังคมสักป็น แมก เวเบอร์ ใช้เป็นหลักในการบรรยายระบบชนชั้น คือ เขากล่าวว่า ชนชั้นคือ คนหรือกลุ่มคนที่มีโอกาสชีวิตเหมือนกัน นั่นคือ คนที่อยู่ในชนชั้นเดียวกัน มีโอกาสที่จะได้มาซึ่งของหาขาดในสังคมเหมือนกัน ชนชั้นสูงมีโอกาสที่จะได้มาซึ่งของหาขาดในสังคมมากกว่าชนชั้นกลางหรือชนชั้นล่างหากจน ชนชั้นกลางมีโอกาสได้ของหาขาดในสังคมน้อยกว่าชนชั้นสูงแต่มากกว่าชนชั้นล่างหากจน ส่วนคนชั้นหากจนจะไม่มีโอกาสหรือมีน้อย

ส่วนคำว่า แบบชีวิต (Life Style) หมายถึง วัฒนธรรมทั่วไปหรือวิถีชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมหนึ่งสังคมใด กล่าวคือ ชนชั้นแต่ละชนชั้นมีแบบชีวิตไม่เหมือนกัน คนในแต่ละชนชั้นจะมีแบบชีวิตแบบหนึ่งซึ่งต่างไปจากชนชั้นอื่น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2532 : 245-252) ได้แบ่งชีวิตออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ แบบที่เป็นรูปธรรม (Concrete) และแบบที่เป็นนามธรรม (Abstract) พร้อมทั้งได้แยกแยะและยกตัวอย่างให้เห็นดังนี้

ก. ประเภทรูปธรรม แบบชีวิตของชนชั้นต่าง ๆ ที่มองเห็นได้ง่ายมีอยู่หลายอย่างคือ

1) บ้านที่อยู่อาศัย แบบชีวิตของชนชั้นนำและมวลชนแตกต่างกันตั้งแต่บ้านช่องอันเป็นที่อยู่อาศัย ถ้าจะยกตัวอย่างให้เห็นความแตกต่างชัดเจน จะเห็นว่า บ้านที่องค์ประมุขอาศัย เรียกว่า วังหรือพระราชวัง คนชั้นรองลงมาอาจเรียกว่า คฤหาสน์ แต่ของคนจนเรียกว่า กระต่อม กระต๊อบ หรือห้องแถวตามความแตกต่างเกี่ยวกับบ้านนี้รวมไปถึงทำเลที่ตั้งบ้าน ขนาดของที่ดินบริเวณบ้าน เครื่องใช้ภายในบ้าน เครื่องตกแต่งบ้าน เครื่องประดับบ้าน ลักษณะของบริเวณรอบบ้านด้วย เช่น ภายในบ้านและรอบบ้านของประธานาธิบดีกับของชาวสลัมจะมีความแตกต่างกันมา เป็นต้น

2) เสื้อผ้าอาหาร เสื้อผ้าและเครื่องประดับของชนชั้นนำและมวชนก็มีความแตกต่างกัน ทั้งในเรื่องของคุณภาพ ปริมาณ และแบบของสีเหล่านั้น คือ ของชนชั้นสูงมักมีคุณภาพดี มีปริมาณมาก และแบบสวยงามเป็นที่นิยมในสังคม เป็นต้น

3) อาหารการกิน ของชนชั้นนำและมวชนก็มีความแตกต่างกัน คือ ชนชั้นนำมีทั้งปริมาณและคุณภาพของอาหารแบบการประดับประดา ประดิษฐ์ประดอยให้สวยงามชวนรับประทาน ในขณะที่มวชนอาจไม่มีหรือมีไม่มาก ไม่อาจเลือกเฟ้นได้ กินให้พอมีชีวิตอยู่ หากความสุขจากการกินไม่ได้เหมือนชนชั้นนำ

4) ภาษา ที่ชนชั้นนำและมวชนใช้ในการพูดและเขียนก็ต่างกัน แม้จะเป็นคนในสังคมและวัฒนธรรมเดียวกันก็ตาม ภาษาพูดและเขียนของชนชั้นนำมักเป็นภาษากลาง ภาษาราชการ ภาษาชั้นสูง มีภาษาต่างประเทศปะปนอยู่ด้วยเสมอ มวชนอาจไม่เข้าใจหรือเข้าใจได้ไม่หมด ดังที่มีเรื่องตลกเรื่องผู้ใหญ่ลีเข้าใจว่า สกปร ภาษาราชการแปลว่าสนัขของชาวบ้าน เป็นต้น

5) หนังสือที่อ่าน ชนชั้นนำและมวชนอ่านหนังสือต่างประเภทกัน ชนชั้นนำมักอ่านวรรณคดี อ่านหนังสือวิชาการ ราชการ อ่านหนังสือต่างประเทศ ทั้งนิยาย วิชาการ หรือหนังสือรายเดือน รายปักษ์และรายวัน เช่น Bangkok Post หรือ The Nation มวชนอ่านวรรณคดีไทย หนังสือเริงรมย์ การ์ตูน หรือหนังสือพิมพ์ไทย

6) เครื่องมือประกอบอาชีพ โดยทั่วไปชนชั้นนำมักจะมีเครื่องมือประกอบอาชีพที่มีปริมาณและคุณภาพ ประสิทธิภาพสูงกว่าชนชั้นอื่น ใช้เครื่องจักรกลเข้าช่วยในการดำเนินงานมากกว่ามวชน ยิ่งเป็นชนชั้นล่างยากจนเพียงใดก็ยิ่งใช้แรงงานคนแรงงานสัตว์มากชั้นเพียงนั้น หากใช้เครื่องทุ่นแรงก็จะเป็นแบบงานง่าย ๆ ประสิทธิภาพต่ำ

7) แบบของการพักผ่อนหย่อนใจ ชนชั้นนำมักมีแบบการพักผ่อนหย่อนใจชนิดที่เป็นคุณประโยชน์แก่สุขภาพร่างกาย หรือเป็นการเปิดหูเปิดตาเพิ่มพูนความรู้ ความคิด และความแข็งแรงของร่างกาย เช่น เล่นกีฬา อ่านหนังสือ ทัศนศึกษาในแต่ละประเทศ เข้าศึกษาระยะสั้นในสถานศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น แต่ชนชั้นล่างยากจนจะพักผ่อนด้วยการกินเหล้าเมายา เล่นการพนัน เข้าในก่คลับ เข้าโรงน้ำชา โรงนวด เป็นต้น ทำให้เสื่อมเสียสุขภาพอนามัยยิ่งขึ้น

8) ขนาดของครอบครัว ชนชั้นนำมักมีครอบครัวขนาดเล็ก แต่ละครอบครัวมีลูกเพียง 2 หรือ 3 คน แต่ชนชั้นล่างยากจนมักมีครอบครัวใหญ่มีลูกมาก 4-5 คน หรือมากกว่า แม้จะมีครอบครัวเดี่ยว (nuclear) ด้วยกัน ชนชั้นสูงมักจะตั้งบ้านเรือนใกล้เคียงหรือในบริเวณของครอบครัวบิดามารดาหรือหากตั้งอยู่ต่างหากจากพ่อแม่ ก็จะมีญาติหรือคนใช้ช่วยทำงานบ้าน แต่ชนชั้นล่างยากจนมักไม่มีคนช่วยเหลือในครอบครัว อาจมีผู้มาอยู่ด้วยแต่มักถือเป็นภาระมากกว่ามาช่วยเหลือเกื้อกูล

9) ทัศนคติความงาม ของชนชั้นสูงและชนชั้นล่างยากจนก็ต่างกัน ทัศนคติความงามของชนชั้นสูงมักเป็นนามธรรม ต้องอาศัยความรู้สึก เฟื่องพิศพิจารณา หรือรู้ได้ด้วยใจ แต่ทัศนคติความงามของชนชั้นล่างยากจนเป็นรูปธรรมเห็นง่าย เข้าใจง่าย กล่าวกันว่า ชนชั้นสูงเวลานอนจะเปิดไปไว้ชมความงามของภรรยา แต่ชนชั้นล่างยากจนจะปิดไปชมความงามของภรรยา

ข. ประเภทนามธรรม แบบชีวิตประเภทนามธรรมของชนชั้นนำและชนชั้นล่างยากจนมีหลายอย่าง คือ

1) ความเชื่อในศาสนา ตัวอย่างเช่น การนับถือศาสนาพุทธของชาวไทย ชนชั้นนำของไทยจะนับถือศาสนาพุทธในส่วนที่เป็นปรัชญา (Philosophical Buddhism) คือ ศักดิ์สิทธิ์ธรรมที่แท้จริงของศาสนา เข้าใจแล้วจึงปฏิบัติ ไม่ได้ปฏิบัติตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันสืบมาเท่านั้น ส่วนมวลชนมักจะนับถือพุทธแบบที่บรรพบุรุษยึดถือปฏิบัติ (Popular Buddhism) ทำบุญตักบาตรประจำวัน ไปวัด ฟังพระสวดมนต์ ฟังเทศน์ฟังธรรม จำศีลภาวนาตาม ๆ กันไป ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ก็บวชโดยไม่ได้ตั้งใจแต่คิดว่าตนทำมีความเหมาะสมอย่างไร มวลชนอาจมองเห็นว่า ชนชั้นนำไม่เคร่งศาสนาเหมือนตน

2) ระบบค่านิยม ชนชั้นนำและมวลชนถือระบบค่านิยมที่แตกต่างกัน ชนชั้นนำมุ่งความสำเร็จเป็นหลัก ต้องการความสำเร็จในการศึกษา (เรียนดี) ในการทำงาน (ให้ร่ำรวยมีชื่อเสียง) หรือในสังคม (มีเกียรติสูง) จึงต้องมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงมาก นิยมชมชอบผู้มีความสำเร็จ ไม่เหลียวแลคนล้มเหลว คุณค่าความสามารถ คบค้าสมาคมกันด้วยประโยชน์ ไม่ได้คบด้วยใจ แต่ชนชั้นล่างยากจนมักถือหลักการเพื่อช่วยเหลือเพื่อน ถือหลักเข้ากับผู้อื่นได้ ไม่เอารัดเอาเปรียบ ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อน คบเพื่อนด้วยใจคือพอใจก็มีเพื่อนคุยเพื่อนเล่น ไม่ได้คบเพื่อนเพื่อหาประโยชน์อย่างอื่น เช่น เพื่อเป็นทางหาเงิน หาชื่อเสียง หางาน เป็นต้น

3) บรรทัดฐานทางสังคม มาตรฐานการประพฤติปฏิบัติของชนชั้นนำและมวลชน ก็ไม่เหมือนกัน ชนชั้นนำมักจะถือการประพฤติปฏิบัติแบบสมัยใหม่ จับมือแทนการไหว้เป็นการทักทาย ชายหญิงจับมือถือแขนในที่สาธารณะได้ ความสำเร็จทางวัตถุ ความสะดวกสบายทางวัตถุ การรับ สิ่งแปลกใหม่ การคิดการกระทำที่แปลกใหม่ นิยมการเปลี่ยนแปลง การถือหลักวิทยาศาสตร์ (วัตถุวิสัย) หลักประชาธิปไตย เสรีภาพ อีสรภาพ การเป็นตัวของตัวเอง เป็นต้น ส่วนบรรทัดฐานของ ชนชั้นล่างยากจนฝังแน่นในแบบประเพณี อนุรักษ์นิยม ความสุภาพอ่อนโยน มีศักดิ์สูง สัมมาคารวะ กตัญญูกตเวทีกและหลักวิสัย ความสะดวกสบายทางใจ ใจเป็นธรรม ใจกว้าง เมตตา กรุณา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป มวลชนและชนชั้นนำต่างก็มีแบบชีวิตเป็นของตนเองคนละแบบ แบบชีวิต เหล่านี้เป็นทั้งเหตุและผลของการมีอำนาจมากหรือมีอำนาจน้อยในสังคมก็ได้

แนวคิดเกี่ยวกับการยึดมั่นผูกพันในศาสนา (Religious Commitment)

ความหมายของศาสนา (Religion)

ได้นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของศาสนาไว้อย่างเช่น วอลแลค (Wallace อังจาก งามพิศ สัตย์สงวน, 2532 : 171) ให้ความหมายศาสนาว่า คือความเชื่อและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วน สหิตรา สุภาพ (2534 : 81) ได้กล่าวว่า ศาสนา หมายถึง คำสั่งสอน ซึ่งแต่ละศาสนาอาจจะเป็นคำสั่งสอนเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน ทั้งในด้านรูปลักษณะ (Form) และหน้าที่ทางสังคม (Function) โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ สอนให้คนเป็นคนดี ให้คนเข้ากับ สังคมหรือยอมให้สังคม ให้คนมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้มีความสามัคคี ให้มีบรรทัดฐานการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นที่รวมแห่งความเชื่อและความเคารพนับถืออันสูงสุดของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน สำหรับ นิยพรรณ วรณศิริ (มปท. : 2521) นั้นได้ให้ความหมายของศาสนาว่า เป็นระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่งที่เป็นระบบเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับ ตั้งแต่เกิดจนตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางจิตใจที่บุคคลแสดงออกมาทางความเชื่อและความเชื่ออันนี้แหละไปก่อให้เกิดพฤติกรรมทางพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาในหลายรูปแบบ และสำหรับราชบัณฑิตยสถาน (2532 : 305) บอกว่า ศาสนา หมายถึง ระบบความเชื่อถือ การปฏิบัติ และการจัดระเบียบองค์การ ที่ก่อปรวิษธรรมซึ่งแสดงออกในรูปของพฤติกรรมของผู้ที่ยึดมั่น โดยสรุปจากนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงมาแล้วแต่ละคนจะใช้คำพูดต่างกันตามแต่ เมื่อพิจารณาแล้วปรากฏว่ามีจุดร่วมกันของความหมายคือ อันแรกความเชื่อและสองคือการปฏิบัติตามความเชื่อ

ความหมายของการยึดมั่นผูกพัน (Commitment)

เฮอเบิร์ต (Herbert, 1976 อังจาก อัครี ศรีตราชัยกุล, 2530 : 9) กล่าวถึงความยึดมั่นว่า เป็นการประสานพฤติกรรมของสมาชิกกับเป้าหมายขององค์การที่กำหนดกิจกรรมและพฤติกรรมไว้ในการเสนอแนวทางและการเข้ามีส่วนร่วม การที่สมาชิกแสดงตนว่าเห็นด้วยกับจุดหมายปลายทางขององค์การ และปณิธานที่จะยอมรับจุดหมายนั้น เขายังได้รับแรงจูงใจให้ใช้พลังที่มีอยู่เพื่อสนองวัตถุประสงค์ต่อจุดหมายนั้น สมาชิกผู้ยอมรับเป้าหมายขององค์การอย่างแท้จริง จะแสดงตนเข้าเป็นพวกอย่างแน่นแฟ้น แม้จะเสี้อสละประโยชน์ส่วนตัวบางอย่างก็ตาม

แคนเตอร์ (Kanter, 1972 อ้างจาก อัมพร พรหมเกิด, 2534 : 19) ได้ให้ความหมายการยึดมั่นว่า เป็นความเต็มใจของบุคคลที่จะมอบหรืออุทิศพลังงานและความจงรักภักดีให้แก่ระบบสังคม เป็นความผูกพันระบบบุคคลิกภาพให้เข้ากับความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งยังผลให้เกิดการกระทำที่มีลักษณะบอกให้รู้ว่าตนเองเป็นอย่างไร

ความหมายของการยึดมั่นผูกพันในศาสนา (Religious Commitment)

ในส่วนนี้จะขอยกเอาคำกล่าวของนักวิชาการต่าง ๆ มาเสนอ ซึ่งได้อ้างอิงมาจาก จูไรต์น สวัสดิภาพ (2530 : 14-15) ดังนี้

วิธนาว (Wuthnow, 1979) ได้ให้ความหมายของการยึดมั่นผูกพันในศาสนาว่า หมายถึง ความเชื่อและพฤติกรรมของบุคคลซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และหรือเกี่ยวข้องกับความนิยมอันสูงส่งของบุคคล

อีสเตอร์, เฟนน์และลักแมน (Eister, Fenn and Luckman, 1984) เห็นพ้องต้องกันว่า ศาสนามีพื้นฐานมาจากระเบียบของศีลธรรม ดังนั้นความยึดมั่นผูกพันในศาสนา จึงเป็นการประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ที่ศาสนานั้น ๆ ได้บัญญัติไว้

แคนเตอร์ (Kanter, 1974) บอกว่า การยึดมั่นผูกพันในศาสนา หมายถึง การที่บุคคลในศาสนานั้นสอดคล้องดูแล ควบคุมความประพฤติของบุคคลในกลุ่มให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมที่ศาสนากำหนดไว้ มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา อีกทั้งช่วยกันธำรงรักษาและเผยแพร่ศาสนาเพื่อให้ศาสนามีความมั่นคงและยืนยาวตลอดไป

คล็อค (Glock, 1973) สรุปไว้ว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของบุคคลเกิดขึ้นจากการที่บุคคลนั้น ๆ ได้ก้าวผ่านมิติทางศาสนาทั้ง 5 มิติ คือ มิติของประสบการณ์ มิติของสติปัญญา มิติของความศรัทธา มิติของพิธีการทางศาสนาและมิติของผลที่เกิดขึ้นทางโลก ศาสนาใดก็ตามที่บุคคลหันมานับถือเพราะได้ผ่านปรากฏการณ์ทั้ง 5 มิติแล้ว ศาสนานั้นก็จะมีศาสนิกชนที่มีความเคร่งหรือมีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาในระดับสูง ซึ่งจากที่กล่าวมา แคนเตอร์ (Kanter, 1974) ได้สรุปไว้ว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาเป็นความยึดมั่นผูกพันในทางบวกกับกฎระเบียบของศาสนา

และสถาบันศาสนา มีความรัก ความจงรักภักดี และการปฏิบัติตาม ซึ่งมีกลไกกระตุ้นให้มีผลต่อบุคคล ในเรื่องของความยึดมั่นผูกพัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ มาจากการอบรมสั่งสอน ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาจึงเป็นเรื่องของเจตนาารมณ์ส่วนบุคคลที่จะมุ่งมั่นจะอุทิศพลังของตนและความจงรักภักดีที่มีอุ้มมอบให้แก่หลักการของศาสนาที่ตนยึดมั่นผูกพันอยู่นั้น อย่างสุดชีวิต รวมทั้งทุ่มเทให้อย่างจริงจัง

พิธีกรรมนิยม (Ritualism)

ในอันดับแรกจะขอยกเอาความหมายของคำว่าพิธีกรรม (Ritual) มากล่าวก่อนเพื่อความเข้าใจคือ

พิธีกรรม (Ritual) เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์ หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำเพื่อให้ความซึ้ง สังคมแบบดั้งเดิมจึงมักถือกันว่า พิธีกรรม ถ้าทำอย่างถูกต้องเคร่งครัด ก็จะเป็นที่พอใจของเทพเจ้า ถ้าทำผิดพลาดหรือไม่ทำเบองบนก็จะลงโทษ พิธีกรรมในปัจจุบันมักถือเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนาหรือของสมาคมลับ และโอกาสงานสังคมน่าเป็นรูปแบบพิธีทั้งหลาย พิธีกรรมกระทำในเวลารับสมาชิกใหม่ หรือแนะนำสมาชิกหรือรับตำแหน่งและพิธีกรรมอาจปรากฏในรูปของการเดินระบำทำเพลง การเลี้ยง การสังเวย ฯลฯ ส่วนประกอบของพิธีกรรมนั้นอาจมีทั้งการสวด การขับร้อง กิริยาท่าทางการลุกนั่ง เดินเหิน การแห่แหน พร้อมอุปกรณ์เครื่องยศและสัญลักษณ์ต่าง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532:314)

พิธีกรรมนิยม (Ritualism)

ในความหมายของ Robert K. Merton เขากล่าวว่า เป็นรูปแบบการปรับตัวของปัจเจกบุคคลที่ปฏิเสธเป้าหมาย เพราะเขามีความรู้สึกว่าเขาทำไม่ได้ แต่จะยึดมั่นในสถาบัน, บรรทัดฐานที่เขาคิดว่าจะนำไปสู่จุดหมาย เขาจะค้นหาความมั่นคงในกฎเกณฑ์, ข้อบังคับ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ พิธีกรรมนิยมเป็นรูปแบบหนึ่งของการปรับตัว 5 รูปแบบ ที่ เมอร์ตัน ได้แบ่งเอาไว้ ซึ่งนอกเหนือจากพิธีกรรมนิยมแล้วยังมีการคล้อยตาม (conformity) การแหวกแนว

(Innovation) การหนีโลก (Retreatism) และการท้าทาย (Rebellion) (Theodorsion, 1970 : 351-352) สำหรับราชบัณฑิตยสถาน (2532 : 315) ได้ให้ความหมายของพิธีกรรมนิยมว่า เป็นความยึดมั่นในการปฏิบัติพิธีกรรม ความนิยมเช่นนี้ มักปรากฏในองค์การศาสนา สมาคม วงการทหารและกลุ่มสังคมอื่น ๆ ที่วางระเบียบอย่างเป็นทางการ

ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs)

อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow อ้างจาก จีราภรณ์ ดังกิตติภากรณ์, 2532 : 110) ได้ตั้งทฤษฎีนี้โดยมีแนวคิดพื้นฐานดังนี้

1. มนุษย์มีความต้องการอยู่ตลอดเวลา และความต้องการเหล่านี้เองที่ไปกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม โดยความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองจะเป็นสาเหตุแห่งพฤติกรรม ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ทำให้เกิดพฤติกรรมอีกต่อไป
2. ความต้องการของมนุษย์จะเรียงลำดับชั้นจากความต้องการพื้นฐานไปสู่ความต้องการที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น
3. การที่คนจะเปลี่ยนความต้องการจากระดับต่ำไปสู่ระดับสูงได้นั้น ความต้องการในระดับต่ำจะต้องได้รับการตอบสนองก่อน

มาสโลว์ได้แบ่งความต้องการของบุคคลออกเป็น 5 ระดับ ตามลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้ (สงวน สิทธิลิขสิทธิ์, 2529 : 113)

1. ความต้องการทางด้านสรีรวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival Need) ได้แก่ ความต้องการในเรื่องของอากาศ ความต้องการอาหาร, น้ำ, เครื่องนุ่งห่ม, ที่อยู่อาศัย, ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น
2. ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัยของชีวิต (Safety and Security Needs) ได้แก่ ความต้องการที่จะอยู่อย่างมั่นคงปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกริบมอทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงาน และการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

3. ความต้องการด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Belonging Need)

4. ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem Needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตนเอง ในเรื่องของความรู้ความสามารถ และความสำคัญของบุคคล

5. ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการในระดับสูงสุด ซึ่งเป็นความต้องการที่อยากจะทำให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่าง ตามความนึกคิดของตนเอง เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความต้องการด้านนี้จึงเป็นความต้องการพิเศษของบุคคล (Self Fulfillment Need) ที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นไปในแนวทางที่ดีที่สุดที่ตนคาดหวังเอาไว้

สรุปแนวคิดทฤษฎี

จากกรอบแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ในส่วนของทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency theory) นั้นผู้ศึกษาได้ยกมาเป็นกรอบกว้าง ๆ ที่อธิบายถึงการพึ่งพาของกลุ่มประเทศด้อยพัฒนาที่ต้องพึ่งพากลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในส่วนของวัฒนธรรม สังคมไทยก็เป็นสังคมหนึ่งที่รับเอาวัฒนธรรมของประเทศเหล่านี้มา ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม (Consumer culture) ลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) วัตถุนิยม (Materialism) ค่านิยม (Value) สิ่งเหล่านี้ถ้าข้าราชการนำไปยึดถือหรือปฏิบัติ ตาม ก็ย่อมส่งผลให้เกิดหนี้สิน สำหรับแนวคิดเรื่องชนชั้นทางสังคม (Social Class) ที่กล่าวถึง แบบชีวิต (Life style) และโอกาสชีวิต (Life chance) โดยเฉพาะตรงที่แบบชีวิต ยิ่งถ้าข้าราชการพยายามที่จะมีแบบชีวิตให้เหมือนกันกับชนชั้นของตน และให้แตกต่างจากชนชั้นที่ต่ำกว่าย่อมจะส่งผลถึงหนี้สินได้ ในส่วนของการยึดมั่น (Commitment) ทั้งในทางศาสนาและ ประเพณี หรือพิธีกรรมก็ดี ล้วนสามารถอธิบายเหตุได้เหมือนกัน และพร้อมกันนี้ในส่วนของทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์นั้นก็ก็เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงความต้องการของมนุษย์ ข้าราชการ ครูคือมนุษย์ ถ้าข้าราชการครูพยายามตอบสนองแล้วผลกระทบอย่างหนึ่งก็คือ ภาวะหนี้สินนั่นเอง จากแนวคิดทฤษฎีทั้งหมดที่กล่าวมาก็คือ สิ่งที่จะนำไปเป็นกรอบในการอธิบายสาเหตุหรือปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดให้ข้าราชการครูมีภาวะหนี้สิน

บททวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ในส่วนนี้เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของการมีภาวะหนี้สิน อันเนื่องมาจาก ความนิยมในการสร้างบ้านขนาดใหญ่, ราคาแพง, ความนิยมในการนำเงินไปลงทุนโดยไม่มี ความรู้เพียงพอ และความนิยมใช้เครื่องอำนวยความสะดวกตามสมัยนิยม ซึ่งมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ถาวร ปิธิโรจ (2529 : 46-55) ได้ทำการศึกษาเรื่อง หนี้สินชาวบ้าน ศึกษา เฉพาะกรณี บ้านคูวัง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า หน่วยที่ใช้จ่ายที่ทำให้เป็นหนี้ จากมากไปหาน้อยมีดังนี้

1. ชื่อถนน	2. ชื่อรถยนต์
3. ไปทำงานตะวันออกกลาง	4. ชื่อควาย
5. ชื่อรถไถนาเดิมตาม	6. ชื่อที่ปลูกบ้าน
7. สร้างบ้าน	8. ทำบุญอุทิศให้ญาติ
9. สร้างอั้งข้าว	10. แต่งงานให้น้องชาย
11. รักษาพยาบาล	12. ค่าปุ๋ย
13. ค่าเช่าควาย	14. ส่งลูกเรียน
15. ชื่อรถมอเตอร์ไซด์	16. ชื่อพันธุ์หมู
17. ชื่อข้าวกิน	18. จ้างรถไถนา
19. ค่าอาหาร	20. ชื่อเสื้อผ้า
21. ชื่อเครื่องใช้ในครัวเรือน	22. ชื่อยาปราบศัตรูพืช

อินทร์ ศรีคุณ (2528 : 103-112) ได้ทำการสำรวจสภาพหนี้สินของครู โดยมีจุด ประสงค์เพื่อสำรวจจำนวนครูที่มีหนี้สินเดือดร้อน และมีหนี้สินไม่เดือดร้อน โดยใช้แบบสำรวจที่ สร้างขึ้นเก็บข้อมูลจากครูในสังกัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2,491 คน และครูที่มีหนี้สินเดือดร้อน จำนวน 49 คน และใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้น สัมภาษณ์ ผู้บังคับบัญชาของครูที่มีหนี้สินเดือดร้อน จำนวน 13 คน จากโรงเรียน 13 โรงเรียน ผลการ ศึกษาพบว่า

1. ครูส่วนใหญ่ร้อยละ 80.73 มีหนี้สิน โดยในจำนวนนี้มีครูที่มีหนี้สินเดือนร้อนร้อยละ 77.41 และมีหนี้สินไม่เดือนร้อนร้อยละ 22.53
2. ครูที่มีหนี้สินเดือนร้อนส่วนมากเป็นผู้หญิง (ร้อยละ 65.08) และสมรสแล้ว มีอายุระหว่าง 20-40 ปี มีผู้อุปการะ 3-4 คน (ร้อยละ 35.49) และมีผู้อุปการะ 1-2 คน (ร้อยละ 30.30)
3. ครูที่มีหนี้สินเดือนร้อนส่วนมากเป็นครูผู้สอน (ร้อยละ 90.30) มีอัตราเงินเดือน 2,000 - 4,000 บาท รองลงมาเป็น 4,001 - 6,000 บาท ส่วนมากไม่มีรายได้พิเศษ (ร้อยละ 38.13)
4. สาเหตุของการมีหนี้สินเดือนร้อน ส่วนมากมาจากภาระรับผิดชอบมากกว่ารายได้ รองลงมาได้แก่ กู้เงินมาใช้จ่ายและซื้อของเงินผ่อน

และจากการศึกษาเฉพาะกรณี พบว่า ครูที่มีหนี้สินเดือนร้อนส่วนมากมีลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้หญิงที่สมรสแล้ว
2. กิจกรรมที่ทำเป็นประจำ ได้แก่ การเล่นแชร์ การซื้อของเงินผ่อน ซื้อล็อตเตอรี่ และเล่นหวยใต้ดิน
3. มีปัญหาครอบครัวมากกว่าปกติ เช่น มีจำนวนผู้อุปการะมาก
4. มีความตั้งใจและรับผิดชอบในการปฏิบัติงานน้อย ไม่ทุ่มเทเวลาให้กับงานและเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะครูเหล่านี้ไม่ค่อยหลบเจ้าหน้าที่ตลอดเวลา โดยเฉพาะช่วงต้นเดือน นอกจากนั้นยังมักหยุดงานบ่อย เพราะต้องไปจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน เช่น การไปประนีประนอมกับเจ้าหนี้หรือไปหาเงินมาชำระหนี้

สี เหมาะะรังษี (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงภาวะการเงินของครูสังกัดกรมสามัญศึกษา เทศบาลและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในจังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะการเงินและความต้องการให้ทางราชการช่วยเหลือครูที่สังกัดกรมสามัญศึกษา เทศบาล และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในจังหวัดมหาสารคาม โดยพิจารณารายได้ รายจ่าย ค่าใช้จ่าย รายจ่าย หนี้สินที่เป็นภาระลงทุนและหนี้สินที่ไม่เป็นการลงทุน ตัวแปรอิสระที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ระดับเงินเดือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรสและระดับชั้นของอำเภอ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ครูในจังหวัดมหาสารคาม

จำนวน 777 คน แยกเป็นครูสังกัดกรมสามัญศึกษา 310 คน เทศบาล 103 คน และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจำนวน 364 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเองมีจำนวนคำถาม 33 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าตัวกลางเลขคณิต และค่ามัธยฐาน ผลการศึกษาพบว่า ครูทุกสังกัดส่วนใหญ่มีรายได้ขาดดุลย์ เป็นผู้มีหนี้สินและส่วนใหญ่เป็นหนี้สินที่ไม่ได้นำไปใช้ในการลงทุน ครูทุกสังกัดต้องการให้ทางราชการช่วยเหลือในด้านการเพิ่มเงินเดือนหรือสวัสดิการอื่น ๆ เพื่อให้เพียงพอกับค่าครองชีพ

ปรีชา ยนต์นิยม (2518 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สถานภาพทางเศรษฐกิจของข้าราชการครู กรมสามัญศึกษาและองค์การบริหารส่วนจังหวัดในจังหวัดสุโขทัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการทราบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครูทั้งสองสังกัดนี้แตกต่างกันหรือไม่ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างครูที่อยู่ในคุณลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ มีสภาพสมรส วุฒิและอายุราชการระดับเดียวกันจะแตกต่างกันหรือไม่ และต้องการทราบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับเหตุแห่งภาวะการเป็นหนี้สิน และความต้องการความช่วยเหลือจากทางราชการ ประชากรกลุ่มตัวอย่างได้จากครูกรมสามัญศึกษา 169 คน และองค์การบริหารส่วนจังหวัด 315 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าที (T-Test) หาค่าความแตกต่างทางสถิติและร้อยละ ผลการศึกษาพบว่า

1. ฐานะทางเศรษฐกิจของครูทั้งสองสังกัดโดยทั่วไป ไม่คำนึงถึงสภาพสมรส วุฒิ อายุราชการ และไม่พิจารณาถึงด้านการใช้จ่ายด้านสินค้าถาวร ครูกรมสามัญศึกษาจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าองค์การบริหารส่วนจังหวัด แต่ถ้าพิจารณาการใช้จ่ายด้านการซื้อสินค้าถาวรรวมด้วยแล้ว ฐานะทางเศรษฐกิจของครูทั้งสองไม่ต่างกัน

2. รายได้ของครูกรมสามัญศึกษาและองค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่มีสภาพโสด วุฒิปริญญา กลุ่มอายุราชการ 1-5, 6-10 และ 11 ปีขึ้นไป สภาพแต่งงานแล้ว วุฒิปริญญา อายุราชการ 1-5 สภาพโสด วุฒิอนุปริญญาเทียบเท่า อายุราชการ 1-5, 6-10 และ 11 ปีขึ้นไป ปรากฏว่า รายได้ของครูทั้งสองสังกัดไม่แตกต่างกัน

และครูทั้งสองสังกัดที่สภาพแต่งงานแล้ว วุฒิอนุปริญญา เทียบเท่า กลุ่มอายุราชการ 1-5 และ 11 ปีขึ้นไป รายได้ไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนกลุ่มแต่งงานแล้ว วุฒิปริญญา อายุราชการ 6-10 ปี และ 11 ปีขึ้นไป กับกลุ่มแต่งงานแล้ว วุฒิอนุปริญญา เทียบเท่า อายุราชการ 6-10 ปี ปรากฏว่ารายได้ของครูทั้งสองสังกัดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เหตุที่ทำให้รายได้ในกลุ่มดังกล่าวแตกต่างกัน ก็เนื่องมาจากรายได้ที่ได้รับจากคู่สมรสแตกต่างกัน สำหรับในกลุ่มแต่งงานแล้ว วุฒิปริญญา อายุราชการ 6-10 ปี นอกจากจะเป็นเหตุเนื่องจากรายได้ของคู่สมรสแตกต่างกันแล้ว รายได้จากประเภทของเงินเดือนก็แตกต่างกัน

3. รายจ่ายของครูทั้งสองสังกัด ไม่แตกต่างกันเมื่อมีสภาพสมรส วุฒิ อายุราชการในระดับเดียวกัน

4. คู่สมรรายได้ รายจ่ายของครูทั้งสองสังกัดไม่แตกต่างกัน เมื่อมีสภาพสมรส วุฒิ และอายุราชการในระดับเดียวกัน นอกจากกลุ่มผู้มีวุฒิปริญญา โสด อายุราชการ 6-10 ปี คู่สมรรายได้ รายจ่ายแตกต่างกัน

5. ความแตกต่างของการเป็นหนี้ระหว่างวุฒิ ปรากฏว่า ครูวุฒิปริญญาตรีมีหนี้สินมากกว่าครูวุฒิอนุปริญญา, ป.ป, ป.กศ. และผู้ไม่มีวุฒิทางครู ส่วนวุฒิอนุปริญญา กับ ป.ป, ป.กศ. อนุปริญญา กับผู้ไม่มีวุฒิทางครู และวุฒิ ป.ป, ป.กศ. มีหนี้สินไม่แตกต่างกัน

6. อัตราการเป็นหนี้ของครูองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีจำนวนร้อยละของการเป็นหนี้สูงกว่าครูกรมสามัญศึกษา กล่าวคือ ครูองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นหนี้ร้อยละ 77.14 ครูกรมสามัญศึกษาเป็นหนี้ร้อยละ 54.44

7. สาเหตุที่ทำให้ครูทั้งสองสังกัดมีอัตราค่าใช้จ่ายสูง ไม่สอดคล้องกับรายได้ จนเป็นเหตุให้ต้องกู้หนี้ยืมสิน มาจากความคิดเห็นของครูทั้งสองสังกัด มีความเห็นสอดคล้องกัน ซึ่งอาจสรุปความคิดเห็นเหตุที่เป็นหนี้ได้ดังนี้

- 7.1 ต้องรับผิดชอบบุคคลในครอบครัว ซึ่งมีพ่อแม่ บุตรและผู้อยู่ในความอุปการะ
- 7.2 ใช้จ่ายเพื่อการศึกษาในการเพิ่มวุฒิตัวเองและการศึกษาของบุตร

- 7.3 ค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว
- 7.4 เนื่องจากรายได้น้อย
- 7.5 ต้องใช้จ่ายในการซื้อสินค้าอาหาร ได้แก่ ที่ดิน บ้าน และการซ่อมแซมบ้าน
- 7.6 ค่าใช้จ่ายส่วนตัวสูง
- 7.7 ใช้จ่ายเพื่อการลงทุน
- 7.8 ต้องใช้หนี้เก่าที่ทยอยมา

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2525 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสำรวจฐานะทางเศรษฐกิจของครู โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการทราบฐานะทางเศรษฐกิจของครู โดยศึกษาถึง รายได้ รายจ่าย คุลย์รายได้ - รายจ่ายของครู และเป็นการเปรียบเทียบทรัพย์สินของครูเรือนคร ภาวะการเงินระหว่างครู ที่มีสถานภาพทั่ว ๆ ไปไม่เหมือนกัน กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนราษฎร์ เทศบาลและกรุงเทพมหานคร ตามภูมิภาคของประเทศทุกระดับสถานศึกษา ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามภูมิภาคราว 6 ภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคใต้ เขตกรุงเทพมหานครและนนทบุรี เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบสอบถามที่สร้างขึ้นในการวิจัย จำนวน 2,110 คน แยกเป็นครูระดับประถมศึกษา 1,239 คน ระดับมัธยมศึกษา 689 คน และระดับอุดมศึกษา 173 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าสถิติประเภท ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเอฟ (F-Test) และค่าที (T-Test) ค่าไคสแควร์ (X^2 - Test) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบทรัพย์สิน ภาวะการเงินระหว่างครูที่มีสถานภาพทั่วไปไม่เหมือนกัน ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า

1. รายได้และรายจ่ายในครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือน ครูมีรายได้รวมตั้งแต่ 6,000 บาท ถึง 7,000 บาท แยกเป็นรายได้ประจำเดือน 5,000 ถึง 6,000 บาท รายได้ที่ได้เป็นประจํานอกเหนือจากเงินเดือน 300 - 500 บาท และรายได้อื่น ๆ ที่เป็นครั้งคราวตลอดปี ประมาณ 100 - 300 บาท ส่วนรายจ่ายนั้นครูมีรายจ่ายรวม 5,000 - 6,000 บาท แยกเป็นเงินรายจ่ายค่าอาหารและเครื่องอุปโภค บริโภค สำหรับครอบครัวรวมทั้งค่าน้ำประปา และค่าไฟฟ้าประมาณ 5,000 - 6,000 บาท ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ 150 - 200 บาท ค่าใช้จ่ายส่วน

ตัว 1,000 - 1,500 บาท ค่ารับรองแขกประมาณ 200 บาท ค่ารักษาพยาบาลประมาณ 100 บาท ค่าใช้จ่ายในการช่วยงานสังคมต่าง ๆ 150 - 300 บาท ค่าบันเทิง 100 บาท ค่าการศึกษาของทุกคนที่รับผิดชอบ 500 - 600 บาท ค่าอุปการะเลี้ยงดูผู้อื่นนอกที่อยู่อาศัยตกประมาณ 230 - 350 บาท ค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานที่ไม่ได้เบิกจากสถานศึกษา 30 - 60 บาท และค่าใช้จ่ายในการผ่อนหนี้สิน 400 - 800 บาท

2. องค์ประกอบที่เกี่ยวกับคลุ้ยรายได้ - รายจ่ายของครูต่อเดือน ได้แก่ เขตที่ตั้งของสถานศึกษา ระดับสถานศึกษา ช่วงอายุ การมีหรือไม่มีวุฒิครู วุฒิต่างครู ระยะเวลาที่เป็นครู สถานภาพสมรส อาชีพของคู่สมรส ลักษณะที่อยู่อาศัยและตำแหน่งสายงานในสถานศึกษา

3. คลุ้ยรายได้ - รายจ่ายของครูในครัวเรือนโดยส่วนรวมแล้ว ครูมีรายได้เกินคลุ้ยเฉลี่ยเดือนละประมาณ 767.50 บาท แต่ยังมีกลุ่มครูอีกประมาณ ร้อยละ 23.60 ที่มีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย โดยเฉพาะครูที่เป็นหม้ายที่มีอยู่ร้อยละ 3.30 หากคลุ้ยเฉลี่ยสูงถึงเดือนละประมาณ 647.44 บาท และครูที่คู่สมรสไม่มีอาชีพต้องการเงินเลี้ยงครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 1.9 หากคลุ้ยเป็นอันดับรองลงมา เฉลี่ยเดือนละประมาณ 90.05 บาท และครู 47.6% ที่มีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย แต่ดำรงชีวิตอยู่ได้ในระดับที่ไม่ดีเท่าที่ควร หรือเป็นกลุ่มครูที่ต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด

4. การมีครูเคยกู้เงินและไม่เคยกู้เงิน เนื่องจากมีสถานภาพดังต่อไปนี้ไม่เหมือนกัน คือ ภูมิภาคของสถานศึกษา เขตที่ตั้งของสถานศึกษา ระดับสถานศึกษา ช่วงอายุ การมีหรือไม่มีวุฒิครู ระยะเวลาการเป็นครู สถานภาพสมรส อาชีพของคู่สมรส และลักษณะที่อยู่อาศัย และพบว่าครูส่วนใหญ่ 83.4% เคยกู้เงินมากจน โดยครูกู้เงินจาสหกรณ์ออมทรัพย์ครูมากที่สุด รองลงมาเป็นการขอยืมจากเพื่อนหรือญาติ วัตถุประสงค์ที่ครูกู้ยืมเงินมาเพื่อใช้จ่ายในครอบครัวเป็นอันดับแรก และใช้สำหรับรักษาที่อยู่อาศัยเป็นอันดับรองลงมา

5. กวาระรายได้ รายจ่ายของครูในครอบครัวต่อเดือนที่แตกต่างกันนั้น เนื่องจากครูมีสถานภาพต่อไปนี้แตกต่างกัน ได้แก่ ภูมิภาคของสถานศึกษา เขตที่ตั้งของสถานศึกษา ระดับสถาน

ศึกษา อาชญากรรม เวลาเป็นครู สถานภาพสมรส อาชีพของคู่สมรส ที่อยู่อาศัย ตำแหน่งสายงานในสถานศึกษา

6. การที่ครูมีที่ดินปลูกบ้าน สิ่งก่อสร้าง มอเตอร์ไซด์ ทีวี ตู้เย็น เตารีด มีส่วนเกี่ยวข้องกับภารกิจและไม่เกี่ยวกับเงิน

ปัจจัยทางด้านสังคม

ในส่วนนี้จะเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของการมีภาวะหนี้สินอันเนื่องมาจาก การมีจำนวนผู้อุปการะมาก, การไม่ยึดมั่นในศาสนาธรรม, การยึดมั่นในประเพณีแบบเอาหน้า, การยึดมั่นในการมีส่วนร่วมในงานสังคมและการถือปฏิบัติตามสมัยนิยม ด้านการศึกษา ซึ่งมีการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ปรีชา ยนต์นิยม (2518 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สถานภาพทางเศรษฐกิจของข้าราชการครู กรมสามัญศึกษาและองค์การบริหารส่วนจังหวัดในจังหวัดสุโขทัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการทราบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครูทั้งสองสังกัดนี้แตกต่างกันหรือไม่ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างครูที่อยู่ในคุณลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ มีสภาพสมรส วุฒิและอายุราชการระดับเดียวกันจะแตกต่างกันหรือไม่ และต้องการทราบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับเหตุแห่งภาวะการเป็นหนี้สิน และความต้องการความช่วยเหลือจากทางราชการ ประชากรกลุ่มตัวอย่างได้จากครูกรมสามัญศึกษา 169 คน และครูองค์การบริหารส่วนจังหวัด 315 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าที (T-Test) หาค่าความแตกต่างทางสถิติและร้อยละ ผลการศึกษาพบว่า

1. ฐานะทางเศรษฐกิจของครูทั้งสองสังกัดโดยทั่วไป ไม่คำนึงถึงสภาพสมรส วุฒิ อายุราชการ และไม่พิจารณาถึงด้านการใช้จ่ายด้านสินค้าถาวร ครูกรมสามัญศึกษาจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าครูองค์การบริหารส่วนจังหวัด แต่ถ้าพิจารณาการใช้จ่ายด้านการซื้อสินค้าถาวรรวมด้วยแล้ว ฐานะทางเศรษฐกิจของครูทั้งสองไม่ต่างกัน

2. รายได้ของครูกรมสามัญศึกษาและครูองค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่มีสภาพโสด วุฒิปริญญา กลุ่มอายุราชการ 1-5, 6-10 และ 11 ปีขึ้นไป สภาพแต่งงานแล้ว วุฒิปริญญา อายุราชการ 1-5 สภาพโสด วุฒิอนุปริญญาเทียบเท่า อายุราชการ 1-5, 6-10 และ 11 ปีขึ้นไป

ปรากฏว่า รายได้ของครูทั้งสองสังกัดไม่แตกต่างกัน

และครูทั้งสองสังกัดที่สภาพแต่งงานแล้ว วุฒิอนุปริญญา เทียบเท่า กลุ่มอายุราชการ 1-5 และ 11 ปีขึ้นไป รายได้ไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนกลุ่มแต่งงานแล้ว วุฒิปริญญา อายุราชการ 6-10 ปี และ 11 ปีขึ้นไป กับกลุ่มแต่งงานแล้ว วุฒิอนุปริญญา เทียบเท่า อายุราชการ 6-10 ปี ปรากฏว่ารายได้ของครูทั้งสองสังกัดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เหตุที่ทำให้รายได้ในกลุ่มดังกล่าวแตกต่างกัน ก็เนื่องมาจากรายได้ที่ได้รับจากคู่สมรสแตกต่างกัน สำหรับในกลุ่มแต่งงานแล้ว วุฒิปริญญา อายุราชการ 6-10 ปี นอกจากจะเป็นเหตุเนื่องจากรายได้ของคู่สมรสแตกต่างกันแล้ว รายได้จากประเภทของเงินเดือนก็แตกต่างกัน

3. รายจ่ายของครูทั้งสองสังกัด ไม่แตกต่างกันเมื่อมีสภาพสมรส วุฒิ อายุราชการในระดับเดียวกัน

4. ครูรายได้ รายจ่ายของครูทั้งสองสังกัดไม่แตกต่างกัน เมื่อมีสภาพสมรส วุฒิ และอายุราชการในระดับเดียวกัน นอกจากกลุ่มผู้มีวุฒิปริญญา โสด อายุราชการ 6-10 ปี ครูรายได้ รายจ่ายแตกต่างกัน

5. ความแตกต่างของการเป็นหนี้ระหว่างวุฒิ ปรากฏว่า ครูวุฒิปริญญาตรีมีหนี้สินมากกว่าครูวุฒิปริญญา, ป.ป, ป.กศ. และผู้ไม่มีวุฒิทางครู ส่วนวุฒิปริญญา กับ ป.ป, ป.กศ. อนุปริญญา กับผู้ไม่มีวุฒิทางครู และวุฒิ ป.ป, ป.กศ. มีหนี้สินไม่แตกต่างกัน

6. อัตราการเป็นหนี้ของครูองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีจำนวนร้อยละของการเป็นหนี้สูงกว่าครูกรมสามัญศึกษา กล่าวคือ ครูองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นหนี้ร้อยละ 77.14 ครูกรมสามัญศึกษาเป็นหนี้ร้อยละ 54.44

7. สาเหตุที่ทำให้ครูทั้งสองสังกัดมีอัตราค่าใช้จ่ายสูง ไม่สอดคล้องกับรายได้ จนเป็นเหตุให้ต้องกู้หนี้ยืมสิน มาจากความคิดเห็นของครูทั้งสองสังกัด มีความเห็นสอดคล้องกัน ซึ่งอาจสรุปความคิดเห็นเหตุที่เป็นหนี้ได้ดังนี้

- 7.1 ต้องรับผิดชอบบุคคลในครอบครัว ซึ่งมีพ่อแม่ บุตรและผู้อยู่ในความอุปการะ
- 7.2 ใช้จ่ายเพื่อการศึกษาในการเพิ่มวุฒิตัวเองและการศึกษาของบุตร
- 7.3 ค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว
- 7.4 เนื่องจากรายได้น้อย
- 7.5 ต้องใช้จ่ายในการซื้อสินค้าอาหาร ได้แก่ ที่ดิน บ้าน และการซ่อมแซมบ้าน
- 7.6 ค่าใช้จ่ายส่วนตัวสูง
- 7.7 ใช้จ่ายเพื่อการลงทุน
- 7.8 ต้องใช้หนี้เก่าที่กู้ยืมมา

ถาวร ปิธิโรจ (2529 : 46-55) ได้ทำการศึกษาเรื่อง หนี้สินชาวบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านครึ่ง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดมหาสารคาม พบว่าหน่วยที่ใช้จ่ายที่ทำให้เป็นหนี้จากมากไปหาน้อยมีดังนี้

1. ชื่อภรรยา	2. ชื่อรถยนต์
3. ไปทำงานตะวันออกกลาง	4. ชื่อควาย
5. ชื่อรถไถนาเดิมคาม	6. ชื่อที่ปลูกบ้าน
7. สร้างบ้าน	8. ทำบุญอุทิศให้ญาติ
9. สร้างอัฐข้าว	10. แต่งงานให้น้องชาย
11. รักษาพยาบาล	12. ค่าปุ๋ย
13. ค่าเช่าควาย	14. ส่งลูกเรียน
15. ชื่อรถมอเตอร์ไซด์	16. ชื่อพันธุ์หมู
17. ชื่อข้าวกิน	18. จ้างรถไถนา
19. ค่าอาหาร	20. ชื่อเสื้อผ้า
21. ชื่อเครื่องใช้ในครัวเรือน	22. ชื่อยาปราบศัตรูพืช

โครงการประสานความร่วมมือองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง กรณีศึกษาปัญหาหนี้สินและความสัมพันธ์กับวิถีการผลิตแผนใหม่ (2529 : 19-32) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ปัญหาในหมู่บ้าน กรณีศึกษาปัญหาหนี้สินและศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตการผลิตของชาวบ้านกับปัญหาหนี้สิน โศกศึกษาในหมู่บ้านภาคเหนือ

ตอนล่างและภาคกลาง พบว่า สาเหตุของหนี้สินสรุปได้ดังนี้

1. หนี้เก่าพอกพูนอยู่แล้ว
2. ฝนแล้ง ภัยธรรมชาติ ทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอ
3. ราคาผลผลิตตกต่ำไม่คุ้มทุน
4. เนื่องจากไปมีว่่าสู่มอบายมุข การพนัน
5. ส่งลูกเรียน
6. จากความฟุ่มเฟือยใช้จ่ายเกินตัว ตามค่านิยมทันสมัย
7. งานสังคม งานบวช งานแต่งงาน งานค้าย งานประเพณี
8. การสร้างที่อยู่อาศัย

อินทร์ ศรีคุณ (2528 : 103-112) ได้ทำการสำรวจสภาพหนี้สินของครู โดยมีจุดประสงค์เพื่อสำรวจจำนวนครูที่มีหนี้สินเดือดร้อน และมีหนี้สินไม่เดือดร้อน โดยใช้แบบสำรวจที่สร้างขึ้นเก็บข้อมูลจากครูในสังกัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2,491 คน และครูที่มีหนี้สินเดือดร้อน จำนวน 49 คน และใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้น สัมภาษณ์ผู้บังคับบัญชาของครูที่มีหนี้สินเดือดร้อน จำนวน 13 คน จากโรงเรียน 13 โรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า

1. ครูส่วนใหญ่ร้อยละ 80.73 มีหนี้สิน โดยในจำนวนนี้มีครูที่มีหนี้สินเดือดร้อนร้อยละ 77.41 และมีหนี้สินไม่เดือดร้อนร้อยละ 22.53

2. ครูที่มีหนี้สินเดือดร้อนส่วนมากเป็นผู้หญิง (ร้อยละ 65.08) และสมรสแล้ว มีอายุระหว่าง 20-40 ปี มีผู้อุปการะ 3-4 คน (ร้อยละ 35.49) และมีผู้อุปการะ 1-2 คน (ร้อยละ 30.30)

3. ครูที่มีหนี้สินเดือดร้อนส่วนมากเป็นครูผู้สอน (ร้อยละ 90.30) มีอัตราเงินเดือน 2,000 - 4,000 บาท รองลงมาเป็น 4,001 - 6,000 บาท ส่วนมากไม่มีรายได้อื่นพิเศษ (ร้อยละ 38.13)

4. สาเหตุของการมีหนี้สินเดือดร้อน ส่วนมากมาจากภาวะรับผิดชอบมากกว่ารายได้ รองลงมาได้แก่ ใช้จ่ายเงินมาใช้จ่ายและซื้อของเงินผ่อน

และจากการศึกษาเฉพาะกรณี พบว่า ครูที่มีหนี้สินเดือดร้อนส่วนมากมีลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้หญิงที่สมรสแล้ว
2. กิจกรรมที่ทำเป็นประจำ ได้แก่ การเล่นเกม การซื้อของเงินผ่อน ซื้อล็อตเตอรี่ และเล่นหวยใต้ดิน
3. มีปัญหาครอบครัวมากกว่าปกติ เช่น มีจำนวนผู้อุปการะมาก
4. มีความตั้งใจและรับผิดชอบต่อในการปฏิบัติงานน้อย ไม่ค่อยใช้เวลาให้กับงานและเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะครูเหล่านั้นคอยหลบเจ้าหน้าที่ตลอดเวลา โดยเฉพาะช่วงต้นเดือน นอกจากนี้ยังมีหยุดงานบ่อย เพราะต้องไปจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน เช่น การไปประนีประนอมกับเจ้าหนี้หรือไปหาเงินมาชำระหนี้

สี่ เหมาะะรังษี (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงภาวะการเงินของครูสังกัดกรมสามัญศึกษา เทศบาลและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในจังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะการเงินและความต้องการให้ทางราชการช่วยเหลือครูที่สังกัดกรมสามัญศึกษา เทศบาล และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในจังหวัดมหาสารคาม โดยพิจารณารายได้ รายจ่าย ดุลยรายได้ รายจ่าย หนี้สินที่เป็นการลงทุนและหนี้สินที่ไม่เป็นการลงทุน ตัวแปรอิสระที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ระดับเงินเดือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรสและระดับชั้นของอำเภอ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ครูในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 777 คน แยกเป็นครูสังกัดกรมสามัญศึกษา 310 คน เทศบาล 103 คน และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจำนวน 364 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเองมีจำนวนคำถาม 33 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าตัวกลางเลขคณิต และค่ามัธยฐาน ผลการศึกษาพบว่า ครูทุกสังกัดส่วนใหญ่มีรายได้ขาดดุลย์ เป็นผู้ที่มีหนี้สินและส่วนใหญ่เป็นหนี้สินที่ไม่ได้นำไปใช้ในการลงทุน ครูทุกสังกัดต้องการให้ทางราชการช่วยเหลือในด้านการเพิ่มเงินเดือนหรือสวัสดิการอื่น ๆ เพื่อให้เพียงพอกับค่าครองชีพ

ศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ (2514 : 100-115) ได้ทำการศึกษาถึงสภาพความเป็นอยู่ของครูจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของครูจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมทั้งศึกษาถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ทัศนคติ ปัญหาและความต้องการของครู กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ครูในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นชาย 604 คน เป็นหญิง 487 คน รวม 1,091 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เครื่องจักรกล ไอ.ที.เอ็ม. (I.T.M. 101) ผลการศึกษพบว่า

1. จำนวนสมาชิกภายในครอบครัวที่ต้องอุปการะ โดยเฉลี่ยครูเชียงใหม่จะต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูสมาชิกภายในครอบครัวประมาณครอบครัวละ 4 คน โดยครูองค์การบริหารส่วนจังหวัดและครูเทศบาลต้องรับผิดชอบภายในครอบครัวมากกว่าครูหน่วยงานอื่น จึงทำให้ครูทั้งสองสังกัดมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ

2. รายได้-รายจ่าย ครูเชียงใหม่มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 1,548.79 บาท รายจ่ายเดือนละ 968.75 บาท โดยจ่ายเป็นค่าอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม สาธารณาโรค การศึกษา และกิจกรรมในหน้าที่

3. สภาพหนี้สิน ครูเชียงใหม่ประมาณร้อยละ 56.94 มีหนี้สิน โดยเฉลี่ยในจำนวนครูที่มีหนี้สิน จะมีหนี้สินครอบครัวละประมาณ 2,260.46 บาท

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2531 : 62-63) ได้ทำการศึกษาเรื่อง คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในชนบท กรณีศึกษาโรงเรียนในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากผลการศึกษา ในส่วนของสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ครูได้รับเงินเดือนเช่นเดียวกับข้าราชการอื่น ๆ ฉะนั้น ถ้าพิจารณาเพียงผิวเผินครูย่อมไม่ควรกล่าวอ้างว่าตนมีรายได้น้อย ทำให้ไม่มีกำลังใจในการทำงาน แต่ถ้าพิจารณาถึงหลังของสถานะทางเศรษฐกิจประกอบกับบริบททางเศรษฐกิจของครูแล้ว จะพบว่าปัจจัยด้านนี้สามารถส่งผลต่อขวัญและกำลังใจของครูได้ โดยทั่วไปแล้ว ครูประถมศึกษาไม่ใช่ผู้ที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี การเลือกเรียนครูเป็นผลอย่างหนึ่งของการที่มีฐานะไม่มั่นคง เพราะเป็นการลงทุนต่ำ ฉะนั้น โดยพื้นฐานทางครอบครัวแล้ว ครูส่วนใหญ่ไม่ใช่คนมีฐานะดี เมื่อมาประกอบ

อาชีพครูไม่ชนบท ครูไม่มีโอกาสหารายได้พิเศษจากวิชาชีพเช่นครูในเมือง เพราะไม่มีเด็กเรียนพิเศษ หรือกวดวิชา ตรงกันข้าม การสอนซ่อมเสริมแก่เด็กที่เรียนอ่อนเป็นหน้าที่ที่จะต้องกระทำโดยไม่มีรายได้เพิ่ม ครูบางคนจะชวนชวาชหาอาชีพอื่นทำเพื่อเพิ่มรายได้ดังจะเห็นได้ว่าในโรงเรียนทั้งสี่มีครูที่ประกอบอาชีพอื่นด้วย ในการประกอบอาชีพเหล่านั้น บางครั้งก็เกิดการแย่งเวลากับอาชีพครูโดยตรงหรือโดยอ้อม ทำให้ครูปฏิบัติหน้าที่ย่อหย่อน นอกจากการหารายได้อื่นแล้ว นักวิจัยได้พบว่า ครูเป็นกลุ่มที่ต้องการเสียภาษีสังคมค่อนข้างสูง เพราะมีบทบาทเป็นทั้งสมาชิกขององค์การรัฐ และเป็นสมาชิกของชุมชน ทุกเดือนครูจะถูกหักเงินเดือนเพื่อบริจาคให้แก่กิจกรรมต่าง ๆ ของวงการศึกษาหรือวงราชการ เช่น หักเงินค่าวันงานประถมศึกษา ค่าทำบุญอุทิศหรือทอดผ้าป่าของจังหวัด สมทบทุนมูลนิธิศิลปะ ฯลฯ พร้อมทั้งนั้นครูก็ต้องจ่ายเงินช่วยเหลือชาวบ้านและเพื่อนฝูงในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานศพ แต่งงาน บวชนาค อัตรการช่วยเหลือสำหรับสถานะของครูในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นผู้ได้รับการยกย่อง คือ 50-100 บาท ซึ่งนับว่าสูงเมื่อเทียบกับเงินเดือน ผลก็คือ ครูทุกคนในสภาวะรายได้ไม่พอกับรายจ่าย หรือถึงขั้นกู้หนี้ยืมสิน จึงมีความท้อแท้ อย่ำงไรก็ดี เมื่อนักวิจัยได้ลองศึกษาเจาะลึกครูที่มีฐานะบางคน ได้พบว่าปฏิบัติหน้าที่การสอนย่อหย่อนมาก ฉะนั้น ปัญหาเศรษฐกิจที่จะทำให้ครูขาดขวัญและส่งผลถึงคุณภาพการเรียนการสอนจะมีน้ำหนักในระดับหนึ่งเท่านั้น ความรู้สึกรับผิดชอบของครูเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอยู่ในระดับเหนือขึ้นไปอีกทีหนึ่ง นั่นคือข้อค้นพบที่อาจสรุปได้ในขั้นนี้

สรุปการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบในการศึกษา ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นงานศึกษาที่กล่าวถึง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ อันมีงานศึกษาของ ดาวร ปิธิโรจ, อินทร์ ศรีคุณ, สี เหมาะะราชี, ปรีชา ยนต์นิยม และสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา งานวิจัยเหล่านี้ล้วนระบุถึงสาเหตุการมีภาวะหนี้สินที่เป็นปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ การสร้างที่อยู่อาศัย, การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก และการนำเงินไปลงทุน ในส่วนที่สองเป็นงานการศึกษาที่กล่าวถึง ปัจจัยทางด้านสังคม อันมีงานศึกษาของ ปรีชา ยนต์นิยม, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ดาวร ปิธิโรจ, โครงการประสานความร่วมมือองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง, อินทร์ ศรีคุณ, สี เหมาะะราชี และที่ทำการศึกษาศิการจังหวัดเชียงใหม่ งานการศึกษาเหล่านี้ล้วนระบุถึงสาเหตุ

ของการมีภาวะหนี้สิน ที่เป็นปัจจัยด้านสังคม คือ จำนวนผู้อุปการะ, การมีวัสดุอุปโภคบริโภค, การทำบุญตามประเพณี, การมีส่วนร่วมในงานสังคมและการศึกษาเพื่อความก้าวหน้า ซึ่งปัจจัยอันเป็นสาเหตุของการมีภาวะหนี้สินทั้งสองปัจจัยนี้ ผู้ศึกษาก็ได้นำไปเป็นกรอบที่จะศึกษารังนี้ต่อไป

สมมติฐานในการศึกษา

จากแนวคิดทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมา เราสามารถสร้างเป็นสมมติฐานหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ ดังต่อไปนี้

ก. สมมติฐานหลักทางด้านเศรษฐกิจ : ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นเหตุให้ข้าราชการครุมีภาวะหนี้สิน

1. ความนิยมสร้างบ้านขนาดใหญ่ ราคาแพง เป็นเหตุให้ข้าราชการครุมีภาวะหนี้สิน

กล่าวคือ ยิ่งข้าราชการครุนำเงินไปสร้างบ้านขนาดใหญ่ ราคาแพงเพียงใด ก็จะเป็นเหตุให้มีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น ซึ่งสามารถอธิบายในเชิงแนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นทางสังคม (Social Class) ได้ว่า เนื่องจากข้าราชการครุ ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นเดียวกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เกษตรตำบล ตำรวจ หรือข้าราชการอื่น ๆ ในท้องถิ่นหรือกระทั่งข้าราชการด้วยกัน และมีชนชั้นสูงกว่าชาวบ้านธรรมดา ดังนั้นแบบชีวิต (Life Style) จึงจำเป็นต้องเหมือนกันกับชนชั้นเดียวกัน ซึ่งการที่ชนชั้นเดียวกันมีบ้านใหญ่โต หรูหรา สวยงามก็จะทำให้เกิดแรงผลักดันทางสังคม (Social force) ให้ตนเองต้องทำตามเขา มีเหมือนพวกเขาให้ได้ และให้เหนือกว่าชาวบ้านธรรมดา อีกทั้งในส่วนของค่านิยม (Value) ในความมีเกียรติ หรูหรา สวยงาม สะดวกสบาย สัมผัสภาวะ หรือกระทั่งการพึ่งพาทางด้านวัฒนธรรมตะวันตกในส่วนของวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม (Consumer culture) หรือลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) ที่มักเน้นตรงที่การมีบ้านหรู ทันสมัย ย่อมทำให้ครุที่นับถือต้องดิ้นรนสร้างที่อยู่อาศัยเพื่อตอบสนองแบบชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรมดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้ต้องใช้เงินมากจนต้องเป็นหนี้ นั่นหมายความว่า ยิ่งข้าราชการครุนำเงินไปใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัยมากเพียงใด ยิ่งทำให้ข้าราชการครุต้องมีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น แปลว่า นำไปใช้มากก็เป็นหนี้มาก นำไปใช้น้อยก็เป็นหนี้้น้อย ซึ่งการศึกษาของ ปรีชา สอนดีนิคม (2518 : 49) ได้ศึกษาเรื่องสถานภาพทางเศรษฐกิจของครูกรมสามัญ

ศึกษาและองค์การบริหารส่วนจังหวัดในจังหวัดสุโขทัย ในส่วนของสาเหตุที่เป็นหนึ่งประเด็นหนึ่งพบว่า มาจากต้องนำไปเงินไปใช้จ่ายในการซื้อสินค้าถาวร อันได้แก่ ที่ดิน บ้านและการซ่อมแซมบ้าน หรือจากการศึกษาของ ถาวร ปิธีโรจ (2529 : 53) ได้ศึกษาเรื่องหนี้สินของชาวบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านครึ่ง พบว่าเป็นหนี้เพราะนำเงินไปสร้างบ้าน ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องยืนยันหรือสนับสนุนอีกส่วนในสมมุติฐานนี้

2. ความนิยมนำเงินไปลงทุนโดยไม่มีความรู้เพียงพอ เป็นเหตุให้ข้าราชการ
ครุมีภาวะหนี้สิน

กล่าวคือ ยิ่งข้าราชการครุนำเงินไปลงทุนโดยไม่มีความรู้เพียงพอมากเพียงใด ก็จะเป็นเหตุให้มีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น ความนิยมนำเงินไปลงทุนหมายถึง การนำเงินไปซื้อที่ดิน ค่าขาย ปลุกพืช เลี้ยงสัตว์ ง่ายเงินกู้ ซึ่งสามารถอธิบายในเชิงแนวคิดทฤษฎีได้ว่า เนื่องจากการพึ่งพาวัฒนธรรมตะวันตกทั้งในส่วนของวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม (Consumerism) หรือวัตถุนิยม (Materialism) ที่เน้นกันตรงที่วัตถุ จึงเป็นเหตุให้ข้าราชการครุต้องดิ้นรนขนขวายให้ได้มาซึ่งวัตถุ (เงิน) เพราะวัตถุทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ ดังนั้น การลงทุนในกิจการใด ๆ ก็เป็นส่วนหนึ่งในการแสวงหาวัตถุและก็เป็นเหตุอันหนึ่งที่ทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินมาลงทุน การลงทุนในเบื้องต้น ยืมเงินเขามาลงทุนซึ่งต้องเป็นหนี้ ในลำดับต่อมาถ้าลงทุนแล้วไม่มีความรู้เพียงพอจึงต้องเป็นหนี้เพิ่มขึ้นอีก ซึ่งจากการศึกษาของ ถาวร ปิธีโรจ (2529 : 53) ได้ทำการศึกษาเรื่อง หนี้สินชาวบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านครึ่ง อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า หน่วยใช้จ่ายที่ทำให้เป็นหนี้มาจาก การซื้อที่นา ซื้อรถไถนา สร้างยังข้าวซื้อควาย ซื้อที่ปลูกบ้าน ค่าปุ๋ย ซื้อพันธุ์หมู จ้างรถไถนา ซื้อยาปราบศัตรูพืช จากการศึกษาของ ปรีชา รัตนนิยม (2518 : 49) ได้ศึกษาเรื่อง สถานภาพทางเศรษฐกิจของครูกรมสามัญศึกษาและองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในจังหวัดสุโขทัย ในส่วนของสาเหตุที่เป็นหนึ่งประเด็นหนึ่งพบว่า ได้นำเงินไปใช้ในการลงทุนและซื้อสินค้าถาวรคือที่ดิน และจากการศึกษาของ สี เหมะราช (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงสภาวะการเงินของครูสังกัดกรมสามัญศึกษา เทศบาลและสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ ในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า ในส่วนของการมีหนี้สินของข้าราชการครุส่วนหนึ่งคือ การนำเงินไปลงทุน ซึ่งที่กล่าวมาน่าจะสอดคล้องกับสมมุติฐานนี้

3. ความนิยมใช้เครื่องอำนวยความสะดวกตามสมัยนิยม เป็นเหตุให้ข้าราชการ ครุมีภาวะหนี้สิน

กล่าวคือ ยิ่งข้าราชการครุนำเงินไปซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกตามสมัยนิยมมากเพียงใด ก็จะเป็นเหตุให้มีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น เครื่องอำนวยความสะดวกตามสมัยนิยม ก็คือ การนำเงินไปซื้อ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ สเตอริโอ เต้าแก๊ส โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องปรับอากาศ เครื่องดนตรี ซึ่งสามารถอธิบายในเชิงแนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นทางสังคม (Social Class) ได้ว่า เนื่องจากข้าราชการครุจะต้องมีแบบชีวิต (Life Style) ที่เหมือนกับชนชั้นเดียวกันจึงมีแรงผลักดันทางสังคม (Social force) ให้ต้องมีอะไรที่เหมือนกัน เนื่องมาจากค่านิยม (Value) ในความสะอาดสบาย หุรหุร่า ทันสมัย และเนื่องมาจากลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) จึงเป็นบ่อเกิดแห่งการดิ้นรนแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น รถยนต์ เครื่องเสียง เครื่องปรับอากาศ ฯลฯ จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้ข้าราชการครุมีภาวะหนี้สิน ซึ่งจากการศึกษาของ ถาวร ปิธิโรจ (2529 : 53) ได้ทำการศึกษาเรื่อง หนี้สินชาวบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านคูริง อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า หน่วยงานที่ก่อให้เกิดเป็นหนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการนำเงินไปซื้อมอเตอร์ไซด์ ซื้อเครื่องใช้ในครัวเรือน ซื้อรถยนต์ จากการศึกษาของ อินทร์ ศรีคุณ (2528 : 104) ได้ทำการสำรวจสภาพหนี้สินของครุ ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า สาเหตุหนึ่งของการมีภาวะหนี้สินคือการกู้เงินมาใช้จ่ายและซื้อของเงินผ่อน และจากการศึกษาของสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2525 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสำรวจสถานะทางเศรษฐกิจของครุ พบว่า การที่ครุมี มอเตอร์ไซด์ ทีวี ตู้เย็น เตารีด มีส่วนเกี่ยวกับการกู้และไม่กู้เงิน เหล่านี้น่าจะเป็นสิ่งสนับสนุนสมมุติฐานนี้

ข. สมมุติฐานหลักทางด้านสังคม : ปัจจัยทางด้านสังคมเป็นเหตุให้ข้าราชการครุมีภาวะหนี้สิน

4. การมีจำนวนผู้อยู่ในความอุปการะมากเป็นเหตุให้ข้าราชการครูมีภาวะหนี้สิน กล่าวคือ ยิ่งข้าราชการครูมีจำนวนผู้อยู่ในความอุปการะมากเพียงใดก็จะ เป็นเหตุให้มีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น จำนวนผู้อุปการะคือ จำนวนคนที่ข้าราชการครูให้เงินช่วยเหลือเป็นประจำ ซึ่งสามารถอธิบายในเชิงแนวคิดทฤษฎีได้ว่า เนื่องจากข้าราชการครูส่วนใหญ่ มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดี ประกอบกับค่านิยม (Value) ในความรับผิดชอบ ค่านิยมในความกตัญญูทดแทน เมื่อได้ทำงานมีเงินก็มีความจำเป็นจะต้องให้ความช่วยเหลือ ดูแล พ่อแม่ ญาติพี่น้อง บุตรหรือกระทั่งคู่สมรสตัวเองที่ไม่มีงานทำ มีรายได้นั่นแน่นอนย่อมส่งผลกระทบต่อภาวะและการเป็นหนี้สินส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้จากการศึกษาของที่ทำการศึกษาธิการ จังหวัดเชียงใหม่ (2514 : 101) ได้ทำการศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของครูจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สาเหตุหนึ่งของการมีภาวะหนี้สิน คือ จำนวนสมาชิกภายในครอบครัวที่ต้องอุปการะ จาก การศึกษาของ ทวาร ปิธีโรจ (2529 : 53) ได้ทำการศึกษาเรื่องหนี้สินชาวบ้าน ศึกษา เฉพาะกรณีบ้านครึ่ง อำเภอพยุหะคีรีจังหวัดนครราชสีมา พบว่า สาเหตุหนึ่งของการเป็น หนี้คือ การส่งลูกเรียน จากการศึกษาของ ปรีชา ยนต์นิยม (2518 : 49) ได้ทำการศึกษา สภาพทางเศรษฐกิจของข้าราชการครูกรมสามัญศึกษาและองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในจังหวัด สุโขทัย พบว่า สาเหตุของการเป็นหนี้คือ ต้องรับผิดชอบบุคคลในครอบครัว ซึ่งมี พ่อ แม่ บุตร และผู้อยู่ในความอุปการะ และจากการศึกษาของ สี่ เหมาะะรังษี (2530 : 34) ได้ ศึกษาภาวะการเงินของครูสังกัดกรมสามัญศึกษา เทศบาลและสำนักงานคณะกรรมการการประม มศึกษาแห่งชาติ ในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า ข้าราชการครูเป็นผู้มีหนี้สิน และส่วนใหญ่เป็น หนี้สินที่ไม่ได้นำไปใช้ในการลงทุน

5. การไม่ยึดมั่นในศาสนธรรมเรื่องอบายมุข เป็นเหตุให้ข้าราชการครูมีภาวะ หนี้สิน

กล่าวคือ ยิ่งข้าราชการครูไม่ยึดมั่นในศาสนธรรมเรื่องอบายมุขมากเพียงใด ก็จะเป็นเหตุให้มีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น การไม่ยึดมั่นในศาสนธรรมเรื่องอบายมุขก็คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นไพ่ เล่นมวย เล่นไก่ชน เล่นสูง-ต่ำ เล่นมวย ต้มเหล้า สูบบุหรี่ และเที่ยว กลางคือ-เที่ยงผู้หญิง ซึ่งสามารถอธิบายในเชิงแนวคิดทฤษฎีได้ว่า ศาสนาสอนให้ประพฤติปฏิบัติใน สิ่งที่ดีงาม บุคคลใดสามารถประพฤติ ปฏิบัติตามคำสอน บุคคลนั้นก็จะ เป็นบุคคลที่มีความสุข แต่ถ้า บุคคลใดละเว้นการประพฤติ ปฏิบัติตาม กลับถูกกิเลสครอบงำหันไปมัวเมากับสิ่งต้องห้ามหรือที่

เรียกว่า อบายมุข ก็จะทำให้บุคคลนั้นเดือดร้อนเป็นทุกข์ ซึ่งการที่ข้าราชการไม่ได้ยึดมั่นในศาสนา ไปมีวามุขในอบายมุขต่าง ๆ เช่น เล่นการพนัน คมเหล้า สูบบุหรี่ ฯลฯ ก็ล้วนเป็นเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การมีภาวะหนี้สินได้ ทั้งนี้จากการศึกษาของ อินทร์ ศรีคุณ (2528 : 109) ได้ทำการสำรวจสภาพหนี้สินของครู พบว่า สาเหตุหนึ่งของการมีหนี้สินคือ การเล่นหวยใต้ดิน ชื่อ ล็อกเตอรี จากการศึกษาของ คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง (2531 : 31) ได้ศึกษาปัญหาหนี้สินและความสัมพันธ์กับวิถีการผลิตแผนใหม่ พบว่า สาเหตุหนึ่งของการมีหนี้สินคือ เนื่องจากการไปมีวามุขอบายมุข การพนัน ที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นเครื่องยืนยันหรือสนับสนุนสมมติฐานนี้

6. การยึดมั่นในประเพณีแบบเอาหน้า เป็นเหตุให้ข้าราชการครุมีภาวะหนี้สิน

กล่าวคือ ยิ่งข้าราชการครุยึดมั่นในประเพณีแบบเอาหน้าเพียงใด ก็จะเป็นเหตุให้มีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น ซึ่งการยึดมั่นในประเพณีแบบเอาหน้า หมายถึง การเป็นเจ้าของภาพหรือเจ้าภาพร่วมในการจัดงานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานกรฐิน งานบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติ งานศพ ให้ใหญ่โตเกินกำลังตัวเอง ซึ่งสามารถอธิบายในเชิงแนวคิดทฤษฎีได้ว่า พวกที่ยึดมั่นในประเพณีหรือพิธีกรรม คือพวกที่ประพฤติ ปฏิบัติตามประเพณีหรือพิธีกรรมนั้น ๆ เมื่อคู่ที่สังคมไทยมีประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ถ้าบุคคลใดยึดมั่นก็จะจัดงานขึ้น ไม่ว่าจะป็นงานบวช งานบุญต่าง ๆ ซึ่งในการจัดงานแต่ละครั้ง ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ทั้งนี้เพราะค่านิยมบางอย่างส่งเสริม เช่น ค่านิยมในพิธีการทำบุญเกินกำลัง ดังนั้นจึงเป็นเหตุหนึ่งของการมีภาวะหนี้สินของข้าราชการครุ ทั้งนี้จากการศึกษาของ ทวาร ปิธีโร (2529 : 53) ได้ทำการศึกษาเรื่องหนี้สินชาวบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านครึ่ง อำเภอพยุหะคีรี พิษณุ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า หน่วยงานใช้จ่ายที่ทำให้เป็นหนี้คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติ การแต่งงานให้น้องชาย และจากการศึกษาของคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง (2531 : 31) ได้ศึกษาถึงปัญหาหนี้สินและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตแผนใหม่ พบว่า สาเหตุหนึ่งของการมีหนี้สินคือ งานสังคม งานบวช งานแต่งงาน งานตาย งานประเพณี

7. การยึดมั่นในการมีส่วนร่วมในงานสังคม เป็นเหตุให้ข้าราชการครูมีภาวะ
หนี้สิน

กล่าวคือ ยึดข้าราชการครูยึดมั่นในการมีส่วนร่วมในงานสังคมเพียงใด ก็จะเป็นเหตุให้มีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น การยึดมั่นในการมีส่วนร่วมในงานสังคม การเข้าไปร่วมในงานสังคมดังต่อไปนี้คือ งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานกรฐิน งานบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติ งานศพ งานผ้าป่า งานสวนสนุกการกุศล งานเลี้ยงสังสรรค์และการต้อนรับแขก สามารถอธิบายในเชิงแนวคิดทฤษฎีได้ว่า พวกที่ยึดมั่นในประเพณีหรือพิธีกรรม คือพวกที่ประพฤติปฏิบัติตามประเพณีหรือพิธีกรรมนั้น ๆ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ข้าราชการครูที่ไปร่วมงานประเพณีหรืองานสังคมต่าง ๆ ย่อมต้องเสียเงินในการช่วยงานด้วย ซึ่งถ้าเข้าไปร่วมงานมากย่อมต้องเสียเงินมากตามไปด้วย จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ร่วมกับสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2531 : 63) พบว่า ครูเป็นกลุ่มที่ต้องเสียภาษีสังคมค่อนข้างสูง เพราะมีบทบาทเป็นทั้งสมาชิกองค์กรของรัฐและเป็นสมาชิกของชุมชน ทุกเดือนครูจะต้องถูกหักเงินเดือนเพื่อบริจาคให้แก่กิจกรรมต่าง ๆ ของวงการศึกษาหรือวงราชการ เช่น หักค่างานวันประถม ค่ากรฐิน ผ้าป่าของจังหวัด สมทบทุนมูลนิธิศิลปาชีพ พร้อมทั้งครูต้องจ่ายเงินช่วยเหลือชาวบ้าน เพื่อนฝูงในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานบวช ฯลฯ อัตราการช่วยเหลือสำหรับสถานะของครูในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องคือ 50-100 บาท ซึ่งนับว่าสูงเมื่อเทียบกับเงินเดือน ผลก็คือ ครูทุกคนอยู่ในสภาพรายได้น้อยพอกับรายจ่ายถึงขั้นต้องกู้ยืมสิน ด้ยเหตุนี้คงจะสนับสนุนสมมุติฐานนี้ได้

8. การถือปฏิบัติตามสัจนิยมด้านการศึกษา เป็นเหตุให้ข้าราชการครูมีภาวะ
หนี้สิน

กล่าวคือ ยึดข้าราชการครูถือปฏิบัติตามสัจนิยมด้านการศึกษาเพียงใด ก็จะเป็นเหตุให้มีภาวะหนี้สินมากเพียงนั้น ซึ่งการถือปฏิบัติตามสัจนิยมด้านการศึกษาคือ ความนิยมในการศึกษาหาความรู้ในการเรียนต่อให้สูง ๆ ให้ได้ปริญญา ให้เท่าเทียมหรือเหนือกว่าบุคคลอื่น ทั้งนี้สามารถอธิบายในเชิงแนวคิดทฤษฎีได้ว่า ข้าราชการครูมีความต้องการทั้งในด้านร่างกาย ความมั่นคง สังคม เกียรติยศและความสำเร็จผนวกกับค่านิยม (Value) ในเรื่องเงิน เกียรติยศ อำนาจ การศึกษาต่อเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็สามารถตอบสนองความต้องการเหล่านั้นได้ เพราะนั่นหมายถึงตำแหน่งหน้าที่การงานและเงิน การศึกษา

เพื่อความก้าวหน้าในเบื้องต้นก็ต้องใช้เงินเป็นปัจจัยสำคัญ สิ่งนี้เองจะเป็นผลให้ข้าราชการ
ครุมีภาวะหนี้สินได้ ทั้งนี้จากการศึกษาของ ปรีชา อดินิยม (2518 : 49) ได้สรุปว่าสาเหตุ
ของการเป็นหนี้ของข้าราชการครูประการหนึ่งมาจากการใช้เงินในการศึกษาในการเพิ่มวุฒิของ
ตนเอง นี่ย่อมเป็นเครื่องยืนยันในสมมุติฐานนี้

แผนผังแสดงกรอบในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

